

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XLVI.
Fasciculus 2.

HAJDÚ JÓZSEF

**Az időskorúak szociális védelmének
eszközrendszere Kanadában**

Szeged, 1995.

Edit

Commissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis de Artila József nominatae

JÓZSEF BALÁZS, ELEMÉR BALOGH, LAJOS BESENYEI, OTTÓ CZÚCZ, EMESE
ÉGETŐ, JENŐ KALTENBACH, IMRE MOLNÁR, FERENC NAGY, KÁROLY NAGY,
PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI,
JÓZSEF VERES

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a szegedi József-Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BALÁZS JÓZSEF, BALOGH ELEMÉR, BESENYEI LAJOS, CZÚCZ OTTÓ, ÉGETŐ
EMESE, KALTENBACH JENŐ, MOLNÁR IMRE, NAGY FERENC, NAGY KÁROLY,
PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ,
VERES JÓZSEF

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324-6523

I. Bevezető gondolatok

1. Időskorúak szociális védelmének általános kérdései

Kanadában — hasonlóan számos más iparilag fejlett társadalomhoz — a megváltozott társadalmi, epidemiológiai, demográfiai, családszerkezeti és gazdasági viszonyok, illetve a kapitalista társadalom értékrendje miatt — a szociális gondoskodás egészen más — a korábbtól lényegesen eltérő — dimenziókat kapott. Ezen belül is szembeűnő változás következett be az időskorúak szociális ellátásában. Röviden úgy foglalhatjuk össze ezt a változást, hogy a korábbi család-orientált gondoskodást felváltotta az individuális — mindenki gondoskodik saját magáról elv alapján nyugvó — és az állami szociális védelem, bár az utóbbi időben számos jel mutat arra, hogy az állam nem képes kellőképpen megbirkózni ezzel a feladattal.

Az alábbiakban vázlatosan áttekintjük azokat a legfontosabb okokat, melyek ezeket a változásokat előidéztek.

Elsőként megállapíthatjuk, hogy az egészségügy és az orvostudomány rohamos fejlődésével párhuzamosan megnőtt a várható élettartam és csökkent a gyermekhalandósági ráta. Ennek hatására az időskorú népesség — az ún. eltartottak — aránya fokozatos növekedési tendenciát mutat, növelve ezzel a nyugdíjalapok kiadási terheit.

A kapitalista típusú termelés meghonosításával megváltozott a munkavállalók nyugdíjbavonulási habitusa. Korábban — elsősorban a mezőgazdaságban — mindenki addig dolgozott, amíg képes volt. Senkinek sem jutott eszébe, hogy nyugdíjba vonuljon. Ezt egészítette ki az a jellegzetesség, hogy a család létfenntartásához minden tag mindaddig hozzájárult, amíg képes volt. Az iparszerű termelés elterjedésével, a bér munka kialakulásával és az ezzel törvényszerűen együtt járó rendkívüli munkaerő-elhasználással párhuzamosan nőtt a munkavállalókban a fizetett pihenés iránti igény.

Ehhez társult egy további családszociológiai jelenség. A korábban együttélő ún. nagycsaládok — több generáció együttélése, ami egyidejűleg a szociális védelem bázisául is szolgált — az urbanizáció és az ipari termelés hatására felbomlottak és kialakultak az ún. nukleáris családok. Ezekben a családokban már sokkal kevesebb szerep jutott az ún. családi szociális védelemnek, melyet korábban — általában — a család időskorú vagy szervezett munkát nem végző tagjai láttak el. A család atomizálásval egyidejűleg a — korábbi — család belső tartalékaira épülő szociális gondoskodás képtelen volt az igényeknek megfelelni és kiváltképp alkalmatlanná vált a különélő időskorúakról gondoskodni.

A kapitalista társadalom ideológiájának és életfelfogásának egy további szociális dimenziójú sajátossága az individualizmus sajátosságos értelmezésében is

manifesztálódik. E szerint a felfogás szerint mindenkinek saját magának kell boldogulnia aktív életszakaszában és mindenkinek saját magának kell gondoskodnia időskoráról. A tapasztalatok azt mutatták, hogy ez az elv nem működik megfelelően, hiszen az időskorú személyek elszegényedése általános tendenciaként jelentkezett. Ennek egyik oka abban keresendő, hogy a minimális bérszínvonalon fizetett munkavállalók képtelenek félretenni pénzt az időskori évekre. Ezek a körülmények, melyek miatt – hasonlóan a többi ipari társadalomhoz – Kanadában is – a 30-as évektől, a tőkés termelés kiteljesedésétől kezdve – az államnak kellett szerepet vállalni az időskorúak szociális biztonságának garantálásában.

Kanadában a gazdasági világválság és az azt követő évek duplán negatív hatással voltak a nyugdíjrendszerre. A válság ideje alatt sok dolgozó vált munkanélkülivé, akik számára a járulékfizetés és ezzel párhuzamosan a nyugdíjszerzési lehetőség is lehetetlenné vált. Akiknek volt munkájuk, azoknak pedig nagyon alacsony volt a fizetésük. Emiatt a járulékalapjuk is alacsony volt, amiből indirekt módon következett, hogy a nyugdíjcélú megtakarítás is alacsony volt. Ez pedig hátrányosan érintette a leendő nyugdíj összegét.

Tovább fokozta a problémákat, hogy a válságot követő időszakban (1939) egy hosszú tartamú inflációs periódus következett, aminek következtében a korábban összegyűjtött nyugdíjcélú megtakarítások – már aki képes volt járulékot fizetni – teljesen elértéktelenedtek.

A II. világháborút követő gazdasági fellendülés hatására egyre több munkavégző vált képessé – igaz nagyon eltérő összegű – időskori megtakarítás gyűjtésére. A következő kérdés, ami felmerült, az volt, hogy milyen formában lehet ezt a megtakarítást időskori – általában rendszeres – jövedelemmé átalakítani. A legegyszerűbb módszer, ha valamilyen bankbetét vagy értékpapír formájában kamatoztatják a pénzt mindaddig, amíg nem lesz rá szükség. Ennek a módozatnak számos sebezhető pontja van.

Először a munkáltatók tettek erőfeszítéseket egy biztosabb időskori jövedelembiztonsági rendszer kialakítására. Ennek eredményeként jöttek létre a munkáltatói nyugdíjalapok. Ezek kezdetben pusztán a cég folyó kiadásaiban jelentek meg – vagyis mindig kifizették a bevételükből az éppen esedékes nyugdíjat –, majd fokozatosan elkülönült nyugdíjalapként – a munkáltatónál vagy szervezetileg is elkülönülten – funkcionáltak. Logikájukat tekintve ezeket a nyugdíjalapokat a munkáltatók a kollektív szerződésbe beépülő munkavállalói kompenzációs rendszer részének tekintették.¹

A nyugdíjalapok életrehívásával párhuzamosan – alternatív alapon és önkéntesen – a munkavállalók is hozhattak létre elkülönült nyugdíjalapokat. Ennek hatására a profi – elsősorban biztosító – pénzintézetek egyre nagyobb intenzitással ajánlották fel közreműködésüket és segítségüket a nyugdíjalapok működtetéséhez. A II. világháborút követően a magán-nyugdíjbiztosítások száma és a jövedelem-újraelosztásban betöltött szerepe egyre fontosabb lett,

¹ Ezt megelőzően volt egy olyan konstrukció is, hogy a munkáltatók vagyონrészesedést adtak a munkavállalóknak és ez jelentette a nyugdíj pénzügyi alapját.

egyidejűleg az időskorú személyek jövedelemforrásainak is jelentős részét teszik ki (Drucker, 1976). Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy limitált – bár igen nagyszámú – személyi köre miatt – hiszen csak a munkavégzőkre terjed ki – e rendszer nem képes megoldani széleskörűen az időskori jövedelem-biztonság problémáját.

A nyugdíjrendszer kialakulásának további sajátossága a nemek eltérő jövedelmi viszonyaiban – jövedelmi egyenlőtlenség – és a nyugdíjfizetéssel szoros összefüggésben lévő – nemek szerint erősen differenciáló – várható élettartam eltéréseben keresendő. Köztudott tény, hogy a nők várható élettartama hosszabb mint a férfiaké. Ebből következően több nyugdíjaskorú nő él, mint férfi. Az is közismert tény, hogy általában a nők jövedelme a férfiak jövedelménél kevesebb. Tovább fokozza a problémát, hogy a nők csaláднеvelési kötelezettsége – ami általában csak háztartásbeli vagy részmunkaidőben történő munkavégzést engedélyez számukra – és alacsonyabb jövedelmi viszonyai miatt általában rövidebb ideig képesek kiegészítő, magán-nyugdíjbiztosítási alaphoz hozzájárulást fizetni,² ha pedig mégis képesek, abban az esetben a nyugdíj tőkefedezete – az alacsonyabb jövedelem és az ún. lifetime tartamú munkavégzés hiánya miatt – kevesebb lesz. Ha ehhez hozzáadjuk a már korábban vázolt összefüggést, hogy a nők tovább élnek, azt tapasztalhatjuk, hogy a kevesebb nyugdíjcélú tőkéből hosszabb ideig kell ellátásokat fizetni. Ennek egyenes következménye, hogy a nyugdíj mértéke alacsonyabb lesz, kivéve, ha a nyugdíjalap valamilyen módszerrel nem kompenzálja ezt a csökkenést.

Az ezekre az okokra visszavezethető időskori szegénység – a nők hátrányos helyzete miatt – elsősorban az időskorú nőket érinti. A nők e téren mutatkozó hátrányos helyzetét a kanadai szociálpolitikai irodalomban a "szegénység elnöiesedésének" nevezik.

Ez utóbbi fejtegetés, mely a nők hátrányos helyzetét részben a részmunkaidős, illetve nem ún. lifetime típusú munkavégzésre vezette vissza – a feminista mozgalom és az átalakult női életstratégiák hatására – gyökeres fejlődésbeli változást mutat. Napjainkban egyre több nő végez olyan munkát, melynek eredményeként ún. lifetime work vagy más szóval teljes munkanyugdíj jogosultságot szerezhet. Ugyancsak kiegyenlítődési tendenciákat mutatnak a jövedelmek is, de még mindig jelentős eltérés tapasztalható a legtöbb munkavégzésnél.

2. Az állami nyugdíjrendszerek előzményei

A századfordulón végzett megfigyelések is arról számoltak be, hogy Kanadában a szociális segélyezetttek (social welfare) között kiemelkedő arányban vannak az időskorúak. Ez a tény is megerősítette azt a megfigyelést, hogy az időskori szegénység nem átmeneti, hanem ún. szisztematikus társadalmi probléma.

² A nők e hátrányos helyzetéből következik, hogy a később tárgyalandó CPP/QPP alanyi jogon járó nyugellátás.

A XIX. században és az 1900-as évek elején az időskorúak támogatását helyi szinten, segélyezési alapon (charity) próbálták megoldani. A lokális szinten finanszírozott segélyezés tartományonként eltérő, de mindenhol óriási terhet jelentett a helyi közigazgatási szerveknek. Ezért már abban az időben számos javaslat hangzott el a szövetségi szintű időskori jövedelembiztonsági rendszer felállítására. Az elszánt javaslatok ellenére a megvalósulás azonban hosszú, göröngyös úton keresztül realizálódott.

A késlekedés egyik kardinális oka alkotmányjogi eredetű volt. A British North America Act (Kanadai alkotmány) szerint minden – lett legyen az állami vagy magán – segélyezési tevékenység tartományi hatáskörbe tartozik.³

A késlekedés másik alapvető oka a szövetségi kormány akarathányában keresendő. Vonakodtak ugyanis felvállalni ezt a nagy anyagi teherrel és szervezéssel járó feladatot.

A következőkben ennek a kialakulási útnak a fontosabb állomásait mutatjuk be. Kiindulásként leszögezzük, hogy már a század első harmadában is minden tartomány rendelkezett valamilyen programmal – az általános segélyezés vagy speciálisan a rászoruló időskorúak részére nyújtott segélyezés, vagy egyházi vagy filantropikus támogatás stb. – ami az időskorúak megsegítésére szolgált. Ennek a programgazdagságnak azonban megvolt a maga hátránya is, hiszen e sokszínűség eleve kizárta, hogy egycsapásra integrálni lehessen az időskorúak pénzügyi támogatását célzó ellátásokat.

Kezdetektől fogva kifejecesedő álláspont volt, hogy Kanadában az időskori jövedelembiztonsági programok alapvetően két célkitűzést hivatottak megvalósítani. Elsőként, egy olyan szintű jövedelem biztosítása az időseknek, amely lehetővé teszi egy méltóságteljes nyugdíjas kor leélését. Másodsorban előmozdítja, hogy a nyugdíjazás előtti és utáni jövedelem között ne legyen túlságosan nagy különbség. Más szóval, ne legyen drasztikus életszínvonalbeli csökkenés a nyugdíjazás előtti és utáni időszak között.

Sajnálatosan ezen célkitűzések Kanadában – az ún. háromlépcsős nyugdíjrendszer meghonosításának ellenére – sem valósulhattak meg tökéletesen.⁴

3. Az *Old Age Assistance Act*

Tovább folytatva a nyugdíjrendszer kialakulásának történetét, meg kell jegyeznünk, hogy az első lényeges változás 1927-ben következett be, amikor is a tartományi és a szövetségi álláspontok – a minimálisan szükséges támogatás szükségességéről és mértékéről – közeledtek. Ezt a megegyezést a kanadai

³ Ez nem újkeletű probléma, hiszen több szociális ellátás tárgyalásánál találkozhatunk vele.

⁴ 1989-es adatok szerint több mint 600.000 nyugdíjas él a szegénységi küszöb alatt. Ugyancsak számos munkavállaló nyugdíjbavonulásakor éles életszínvonal csökkenéssel kénytelen szembenézni. Csupán a jómódú munkavállalók képesek biztosítani a zökkenőmentes nyugdíjbavonulással kapcsolatos átállást.

Parlament törvény formájában (Old Age Assistance Act) szentesítette. E megegyezés alapján a szövetségi kormány a kifizetett (ún. old age assistance) ellátások fedezetének 50%-át, majd később 75%-át magára vállalta. A megegyezés alapján tehát a költségeket megosztották, de mind a politikai felelősség, mind az adminisztratív feladatok a tartományoknál maradtak.⁵

A megegyezés politikai sajátossága volt, hogy csak akkor jöhetett létre, ha minden tartomány részt vett a tárgyalásokon és aláírta a csatlakozási záradékot, de elvileg bármelyik tartomány visszautasíthatta a csatlakozást.

Az Old Age Assistance Act mérföldkővet jelentett a kanadai szociálipolitikában, hiszen ez volt az első – melyet több más program is (például a közsegélyezés, az egészségügyi ellátások stb.) követett – ún. költségmegosztáson (cost-sharing) alapuló program. Az Old Age Assistance Act abból a szempontból is mérföldkővet jelentett, hogy ez volt az első érvényesülése az ún. "spending power" elvnek, mely segítségével a szövetségi kormány nemzeti szintű politikai célkitűzéseket a tartományi jogalkotás szintjén valósított meg. Leegyszerűsítve úgy is fogalmazhatnánk, hogy a szövetségi érdek – időskori szociális biztonság garantálása – a tartományi, illetve helyi szinten menedzselt program keretében manifesztálódott. Az Old Age Assistance ellátás – nevéből következően – jövedelemvizsgálaton alapuló, a szegénységben élő időskorúak támogatását szolgálta. E megoldási konstrukció egészen az 50-es évekig fennállt.

4. Nemzetközi társadalombiztosítási egyezmények nyugdíjvonatkozású kérdései

A bilaterális nemzetközi társadalombiztosítási egyezmények⁶ alapján az aláíró államok polgárai nem maradhatnak szociális – jelen esetben nyugdíj – ellátás nélkül, ha egymás felségterületén tartózkodnak. Az állampolgári alapnyugdíj vonatkozásban a kölcsönös társadalombiztosítási szerződések relevanciája abban rejlik, hogy az egymás területén eltöltött tartózkodási időt kölcsönösen be kell számítani a jogosultság megállapításakor. E szerint az a kanadai állampolgár, aki ilyen szerződéses viszonyban álló állam területén tartózkodik, az ott tartózkodás időintervalluma az OAS jogosultsághoz szükséges helybenlakási időtartamba beleszámít.

Abban az esetben, ha a szerződéses állam polgára meghatározott ideig él Kanadában és megszerzi a jogosultságot – a saját országában eltöltött idővel együtt – az öregségi alapnyugdíjra, Kanadában ellátásban kell részesíteni.

⁵ Az alkotmányos probléma megoldását az ún. "spending power" klauzula alkalmazásában találták meg. Eszerint a szövetségi kormány felhatalmazottsága csak a saját pénzeszközeinek a felhasználására terjed ki. E pénzeszközök felhasználása pedig alkotmányszerű, ha a fent tárgyalat ún. költségmegosztáson alapuló finanszírozásról van szó.

⁶ Jelenleg Kanada az alábbi országokkal írt alá ilyen szerződést: Olaszország, Franciaország, Portugália, Egyesült Államok, Görögország, Jamaika, Barbados, Belgium, Dánia, Norvégia, Svédország, Ausztria, Saint Lucia, Spanyolország, Finnország, Dominika, Németország, Ausztrália, Izland, Hollandia, Ciprus és Luxemburg.

5. A időskori jövedelembiztonsági rendszer összetevői Kanadában

Mint utaltunk rá korábban, a kanadai időskori jövedelembiztonsági rendszer több egymásra épülő szintből áll.

Az első szinten az állampolgári jogon járó – vagy univerzális típusú – szövetségi, tartományi, illetve önkormányzati jövedelem-támogatási programok helyezkednek el. Az e szinthez tartozó legismertebb szövetségi programok az állampolgári jogon járó Old Age Security, illetve a jövedelemvizsgálaton alapuló Guaranteed Income Supplement és a Spouse's Allowance. Nagyon gyakran ezekhez társulnak a tartományi ún. "top-up" kiegészítő programok. Ezek közül munkánkban a szövetségi szintű programokat tárgyaljuk részletesen.

A második szinten az ún. munkajövedelemhez kapcsolódó, az állami, kötelező társadalombiztosítás elvén működő programok találhatók. A két legjelentősebb a Kanada Nyugdíjalap (*Canada Pension Plan – CPP*) és a Quebec Nyugdíjalap (*Quebec Pension Plan – QPP*). Ezek jellemzőit a későbbiekben részletesen bemutatjuk.

A harmadik szinten a különböző kiegészítő szociális biztonsági rendszerek találhatók. Ide tartoznak a munkahelyi nyugdíjalapok (occupational pension plan, bár ezeket gyakran nevezik private plans-nek, illetve employer sponsored plans-nek) és a nyugdíjelőtakarékossági alapok (registered retirement savings plan). Ezek legfontosabb sajátosságait ugyancsak később tárgyaljuk.

A CPP/QPP és a harmadik szinten elhelyezkedő kiegészítő nyugdíjalapok segítségével – együttesen – a nyugdíjazás előtti életszínvonalat többé-kevésbé sikerül megtartani, vagy legalább a drasztikus csökkenést megakadályozni.

Végül a nyugdíjasok legrászorultabb rétegét segíti a szociális segély (CAP). Ez minden esetben rászorultsági vizsgálaton (needs-test) alapul. Az így nyújtott ellátás fix összegű, magában rejtve a segélyezés összes hátrányos tényezőit. Ez utóbbi ellátás részleteit külön fejezetben tárgyaljuk.

A fenti – különböző alapon álló – rendszerek szerves egységet alkotva képesek megvalósítani az időskorú személyek lehető legjobb anyagi biztonságát.

Egyetlen egy gondolat erejéig elidőzünk annál a megfigyelésnél, hogy sok esetben a teljesen szabadon felhasználható pénzbeli támogatás nem a legmegfelelőbb segítség az időskorúak számára. Sokkal célravezetőbbek az ún. természetbeni támogatások különböző formái. Ezért Kanadában számos – ingyenes vagy minimális ellenszolgáltatás fejében igénybe vehető – intézményt hoztak létre az időskorúak egészségügyi és lakásproblémáinak megoldására.

A kanadai szociálpolitikai irodalomban is ez a kérdés – pénzbeli kontra természetbeni ellátás – nagyon gyakran felmerül. Egyértelmű válasz azonban nem adható arra a kérdésre, hogy melyiket mikor célszerűbb alkalmazni, hiszen minden esetben az adott személy körülményeitől függ. E kérdés gyakorlati megoldásánál nagyon fontos szerep hárul a szociális munkásokra és egyéb szociális segítőkre.

6. A szövetségi–tartományi nyugdíjprogramok rendszere

Mint az előzőekben láttuk, széleskörű szövetségi és tartományi szociális programok gondoskodnak az idősek ellátásáról. Jelen munkánkban elsősorban a pénzbeli ellátásokra helyezük a hangsúlyt. Ezek közül is a szövetségi szinten megszervezett öregségi alapnyugdíj (*Old Age Security*, a továbbiakban: *OAS*), az öregségi alapnyugdíj-kiegészítés (*Guaranteed Income Supplement*, a továbbiakban: *GIS*), hozzátartozói (házastársi) nyugdíj (*Spouse's allowance*, a továbbiakban: *SPA*) intézményeivel foglalkozunk.⁷

Mindhárom program adminisztrációjával kapcsolatos feladatokat a szövetségi Szociális és Egészségügyi Minisztérium (Department of National Health and Welfare) látja el. Ugyancsak közös vonás, hogy mindhárom program ellátásait havonta, készpénzben fizetik, továbbá, hogy mindegyik után személyi jövedelemadót kell fizetni, és mindhármat negyedévente – a fogyasztói árindex változásának megfelelően – indexálják.

Ezt követően a munkanyugdíjrendszerek – CPP/QPP – intézményrendszereit tekintjük át.

A tartományi programok közül az ún. időskorúak tartományi jövedelembiztonsági (provincial income security programs for seniors) és az ún. jövedelemkiegészítő (income supplementary or "top-up") rendszereket tárgyaljuk. Ez utóbbi program a szövetségi GIS és SPA ellátásokat egészíti ki.

Ezen túlmenően az időskori kiegészítő nyugdíj-biztosítási, illetve egyéb jövedelmi programokkal foglalkozunk.

A nyugdíjellátások különböző szintjeit a jogosultak számára való utalással – ami egyúttal érzékelteti a program(ok) által betöltött szerepet – az *I. sz. táblázat* szemlélteti.

⁷ Tájékoztatásul megjegyezzük, hogy az *OAS*-t 1952-ben, a *GIS*-t 1967-ben és az *SPA*-t 1975-ben hívták életre. Az egyes rendszerek bevezetése közötti időeltolódás jól szemlélteti, hogy az egyes ellátások nem tudtak megfelelni a mindenkori kihívásoknak, ezért újabb és újabb ellátási elemekkel kellett kiegészíteni azokat.

A nyugdíjjövedelem alakulásának átfogó áttekintése

A nyugellátás szintjei (az egyes ellátások felsorolásával)	jogosultak száma	jogosultsági feltételek
I. szint (állampolgári jogon járó nyugellátások)		
öregségi alapnyugdíj (OAS)	2.9 millió	(65 év feletti) állampolgár
nyugdíj jövedelem- kiegészítés (GIS)	1.4 millió	(65 év feletti) állampolgár
házastársi nyugdíj- kiegészítés (SA)	135.000	(60-64 év közötti) házastárs
tartományi nyugdíjprogramok	430.000	(leginkább 65 év felettek)
II. szint (munkanyugdíj)		
	járulékkifizetők száma	nyugdíjban részesülők száma
Kanada Nyugdíjalap (CPP)	8.9 millió	1.6 millió
Quebec Nyugdíjalap (QPP)	2.9 millió	0.5 millió
összesen:	11.8 millió	2.1 millió
III. szint (kiegészítő programok)		
	tagok száma	nyugellátásban részesülők száma
munkahelyi nyugdíjalapok	4.7 millió	1.2 millió
nyugdíj-előtakarékossági alapok	3.2 millió	332.000

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare)
September, 1989, 53. p.

II. Az állampolgári jogon járó szövetségi szintű nyugellátások

7. Az Old Age Security program létrejöttének előzményei

A második világháborút követően számos, a szociális biztonsági rendszer rekonstrukcióját célzó javaslat látott napvilágot. Ezek közül is kiemelkedő helyet foglalt el a szövetségi szintű, az idősek szociális biztonságát előmozdító javaslat. Ennek hatására és alapján a II. világháború után a szociális jogalkotás első – szövetségi szintű – jelentős eredménye – feltéve, ha a családi pótlék rendszer megalkotását (1944) nem vesszük figyelembe – az OAS program elfogadásában (1951) testesült meg.

Az OAS bevezetése fordulópontot jelentett a kanadai idősek jövedelembiztonságának megteremtésében. Megközelítőleg 2.9 millió idősorú

személy (ez majdnem az összes 65 év feletti állampolgárt felöleli) részesül OAS ellátásban. E program finanszírozására a szövetségi kormány több mint 11 milliárd \$-t fordít.⁸

Az OAS-t évente négy alkalommal (január, április, július, október) indexálják, az inflációs hatás ellentételezéseként.⁹

A megelőző Old Age Assistance-től eltérően az OAS kizárólag szövetségi szintű program volt. E sajátossága eredményezte unikum jellegét a kanadai szociális jog irodalmában. Hiszen a jóléti programok – a korábbi időszakokban – vagy kizárólag tartományi szinten, vagy az ún. költségmegosztási elven alapulva, vagyis szövetségi–tartományi hatáskörmegosztásban működtek. Az OAS volt tehát az első kizárólag szövetségi pénzből finanszírozott és szövetségi felelősségvállalással, adminisztrációval működtetett program.

Az OAS másik sajátossága – ennek okait a korábbiakban vázlatosan érintettük –, hogy univerzális alapon működik, vagyis minden – meghatározott életkort betöltött – kanadai állampolgár jogosult rá. Az univerzalitásból eredő előnye mellett az egyik legkardinálisabb hátránya – az értékmegőrzéssel (infláció kompenzálás) párhuzamosan emelkedő kiadási többletتهér – is fokozatosan jelentkezett. E probléma megoldására felmerülő elgondolás¹⁰ volt (1983–84), hogy ideiglenesen szüneteltetni kellene az indexálást. Az ötletet napvilágra kerülése után azonnal – elsősorban szociálpolitikai okok miatt, valamint az érintettek heves ellenállása miatt –, valószínűleg hosszú időre elvetették.

Az univerzalitás kérdését érintő újabb reformjavaslat merült fel az 1989-es szövetségi költségvetés tárgyalásakor. Eszerint az univerzalitás általános jellegét oly módon kellene csökkenteni, hogy a magasabb jövedelmű idősökkel minél magasabb összeget vissza kellene téríttetni (ún. "clawback" metódus).¹¹

A javaslat előtti rendszer alapján, minden állampolgár – jövedelmi viszonyaitól függetlenül – azonos összegű OAS-ra volt jogosult, amit – indirekt

⁸ Az adatok forrása: A pension premier (a report by the national council of welfare), September 1989, 3. p.

⁹ Érzékeltetésül álljanak itt az 1989-es adatok. Az első negyedévben az OAS összege 323.28\$, a másodikban 325.87\$, a harmadikban 330.43\$, míg a negyedikben 337.04\$ volt. Ezen adatokból kiviláglik az OAS nagyságrendje és az, hogy folyamatos emelkedéssel próbálja az értékállóságát megőrizni.

¹⁰ Ezt a tervet "six-and five" anti-inflációs javaslatnak nevezték. Elnevezésében benne rejlik a lényege is. Az OAS kiadásait úgy akarták csökkenteni, hogy 1983-ban 6%-kal, de 1984-ben már csak 5%-kal indexálják az ellátást. Vö. A pension premier (a report by the national council of welfare), September 1989, 5. p.

¹¹ A magas jövedelmet az évi nettó 50000\$-ban állapították meg. A javaslat szerint az e feletti jövedelemmel rendelkező idősök teljesen vagy részben kötelesek visszafizetni a kapott OAS ellátást. A visszafizetésre a személyi jövedelemadó bevallással egyidejűleg kerülne sor. Az eredeti elképzelés szerint minden nettó 50000\$ feletti jövedelem minden dollárjából 15 centet vissza kell fizetni. Ez azt jelenti, hogy az a nyugdíjas, akinek jövedelme meghaladja az évi nettó 76332\$-t, az nem kaphat OAS-t. 50000–76332\$ között a nyugdíjas az OAS meghatározott százalékára lesz jogosult.

módon — a személyi jövedelemadó-rendszer útján lehetett befolyásolni, hiszen az OAS ellátás adóköteles. A magasabb jövedelműek ugyanis magasabb mértékű adót fizettek, tehát több OAS-t fizettek vissza a költségvetésbe — ami egyúttal az OAS pénzügyi forrása —, mint azok, akiknek a jövedelme alacsony. A javaslat ennek a mértékét kívánta tovább emelni.

A reformjavaslat alapvető hibája volt, hogy nem vette figyelembe azt a tényt, hogy az OAS nyugdíjasok jövedelme az esetek túlnyomó többségében meglehetősen alacsony, ezért nem vagy csak nagyon kevés jövedelemadó fizetnek.¹² Ennek hatására az OAS nagy hányada az idősek költségvetésében marad és nem áramlik vissza az államkasszába.

8. Az öregségi alapnyugdíj (OAS) jogosultsági feltételei

Az OAS minden 65 év feletti kanadai állampolgárnak vagy letelepedési engedéllyel rendelkező személynek biztosítja az ún. alapnyugdíjat.

A nyugdíjjogosultság a 65. életév betöltését követő napon nyílik meg. Késedelmes igénylés esetén az alapnyugdíj visszamenőlegesen — maximum öt évre — kifizethető.

A 18 éves kor betöltése utáni kanadai állampolgárság időtartamának hosszától függően megkülönböztethetünk *teljes* vagy *részleges* állampolgári nyugdíjat. Az állampolgársági kritérium valóságát az alábbi esetek valamelyikével kell bizonyítani.

Teljes jogú állampolgári alapnyugdíjra az lesz jogosult, aki az alábbi konjunktív két feltételnek megfelel. Ennek megfelelően az a személy lesz jogosult, aki 1977 július 1-én betöltötte 25. életévét — vagy idősebb — és az igénylés időpontját közvetlenül megelőzően legalább 10 évig Kanadában lakott. Akik nem rendelkeznek a fenti feltételekkel, csak abban az esetben lesznek jogosultak teljes összegű alapnyugdíjra, ha — 18. életévük betöltése után — legalább 40 éven keresztül Kanadában laktak.

Akik a fenti teljes összegű alapnyugdíjra jogosító feltétellel nem rendelkeznek, azok állampolgári jupon járó *öregségi résznyugdíjra* lesznek jogosultak. Az erre való jogosultsághoz, mindössze 10 év — 18 éves kor betöltése utáni — kanadai helybenlakás szükséges.

8.1. Az OAS mértéke

Az öregségi alapnyugdíj — univerzális jellege miatt — semminemű jövedelemvizsgálathoz, illetve vagyonvizsgálathoz nem kötött. Mint látni fogjuk később, egy degresszióval párosuló jövedelmi limit mégis létezik.

¹² 1989-ben mindössze a kifizetett összes nyugdíj 17%-a került vissza a költségvetésbe adó formájában. Vö. A pension premier (a report by the national council of welfare), September 1989, 4. p.

Az öregségi teljes nyugdíj fix összegű ellátás.¹³ A résznyugdíj összege a teljes nyugdíj meghatározott része.

Minden, a 18. életév betöltése után – legalább 10 év helybenlakási időtartamot meghaladóan – Kanadában eltöltött év után a teljes nyugdíj összege 1/40-ed részével emelkedik. A nyugdíj tehát az évek számával arányosan növekedik mindaddig, amíg a jogosult a 65. életévét betölti. Ezt követően az alapnyugdíj mértéke nem növekedhet tovább.

1989-ig az állampolgári alapnyugdíjat rászorultság vizsgálata nélkül (univerzális alapon), automatikusan folyósították. Ezt követően a költségvetési törvénybe bekerült egy szakasz, amely korlátozta – egy meghatározott jövedelem¹⁴ felett – az állampolgári jogon járó nyugdíj mértékét. A módosítást fokozatosan – három év alatt – vezették be. 1989-ben a visszafizetendő összeg (15%) 1/3-át, 1990-ben 2/3-át és 1991-ben, illetve ezt követő években a teljes összeget vissza kell fizetni a költségvetésnek. Erre a fokozatosságra azért volt szükség, hogy az érintettek fel tudjanak készülni a változás hatásaira, fel tudják azt dolgozni a saját költségvetésük szintjén.

E módosítás lényegileg nem érintette az ellátás univerzalitását, csak csökkentette a kifizethető nyugdíj összegét, illetve indirekt módszerrel igyekezett differenciálni a magas és az alacsony jövedelmű nyugdíjasok között.

8.2. Az OAS folyósítása a Kanadán kívül élő személyeknek

Az OAS-t Kanada államhatárain kívül élő személyeknek is lehet folyósítani. Időbeli korlát nélkül folyósítható abban az esetben, ha az igénylő – 18 éves életkor betöltése után – legalább 20 évet Kanadában lakott. Ezt minden esetben dokumentálhatóan bizonyítani kell.

Ennek hiányában a külföldön tartózkodó személynek csak limitált ideig – hat hónap – folyósítható az OAS. Ha a későbbiekben visszatér, akkor az állampolgári alapnyugdíj – ha a folyósításhoz szükséges jogosultsági feltételek fennállnak – a hazai állampolgárokra vonatkozó szabályok szerint folyósítható, illetve éleszthető fel újra.

¹³ Az ellátás havi összege 330,43 CN\$ volt 1989-ben.

¹⁴ 1990-ben az évi 50.000 CN\$ (ezt az összeget évente a vásárlói árindex növekedésének megfelelően indexálják) feletti nettó jövedelemmel rendelkező személyeknek az 50.000 feletti rész 15%-át kötelesek visszafizetni a szövetségi költségvetésbe. Vegyük például azt az esetet amikor a nyugdíjas nettó jövedelme 60.000 dollár. Ez esetben az 50.000 dollár feletti rész (10.000 dollár) 15%-át kell visszafizetnie, vagyis 1.500 dollárt. A jövedelemhatár felett lévő nyugdíjasok technikailag a visszafizetést a személyi jövedelemadó bevallásával egyidejűleg, azzal azonos nyomtatványon végzik.

8.3. Az OAS finanszírozási rendszere

Az OAS finanszírozására kezdetben külön – ún. címkézett – adót vetettek ki. Ennek a módszernek elsődleges rendeltetése az volt, hogy létrehozzanak egy pénzalapot, mely anyagi biztonságot jelent az ellátás további finanszírozásához. Később a címkézett adót megszüntették és az OAS-t – hasonlóan a többi szövetségi szociális ellátáshoz – a rendes költségvetési bevételekből fedezték.

Az OAS ellátásainak pénzügyi forrását a szövetségi Consolidated Revenue Fund biztosítja.

9. Az öregségi alapnyugdíj-kiegészítés (GIS) bevezetésének előzményei

A szövetségi nyugdíjprogram második eleme az öregségi alapnyugdíj-kiegészítés (*Guaranteed Income Supplement*, a továbbiakban: *GIS*).

A munkavégzésen alapuló társadalombiztosítási nyugdíjrendszer megalkotásával (CPP/QPP) egyidejűleg (1966-ban) a szövetségi Parlament módosította az Old Age Security Act-et. Ugyancsak ez a módosítás hozta létre az öregségi alapnyugdíj-kiegészítést.¹⁵ A GIS – nevéből következően – egy nyugdíj-kiegészítő ellátást¹⁶ biztosító program. Nevezetesen az alacsony jövedelmű¹⁷ OAS nyugdíjasoknak folyósít jövedelemkiegészítést. Az ellátásban részesülők száma 1989-ben megközelítette az 1.4 millió főt.¹⁸

Kezdetben a GIS összege jelentősen alacsonyabb volt, mint az OAS. Később a kormány elhatározta, hogy a GIS mértékét nagyobb léptékben kell növelni, mint az OAS-t, hiszen a GIS a legalacsonyabb jövedelműek anyagi biztonságát hivatott előmozdítani. Ennek eredményeként jelenleg a GIS maximum összege sokkal nagyobb mértékű, mint az OAS.

¹⁵ 1989-es adatok szerint az OAS jogosultak 47%-a részesül GIS ellátásban. E program finanszírozása a szövetségi kormánynak évi 4 milliárd dollárjába került 1989-ben.

¹⁶ 1989-ben a GIS maximuma egyedülálló személy esetén 400,53 \$, míg nyugdíjas házastársak esetén 521,76 \$ volt. Szembetűnő, hogy a házastársak személyenként kevesebbet kapnak, mint két egyedülálló nyugdíjas együttesen. Ennek az a magyarázata, hogy a közös háztartásban élő személyek számtalan módon – például a két személy együttélése esetén a rezsi nem duplázódik stb. – képesek pénzt megtakarítani.

¹⁷ Alacsony jövedelműnek azt a személyt kell tekinteni, akinek jövedelme nem éri el az OAS és a GIS maximumának együttes összegét. Másszóval ez azt jelenti, hogy minden 65 évet betöltött (az OAS korhatár) kanadai állampolgár – aki nem esik valamely körülmény miatt korlátozás alá – jövedelmének el kell érnie az OAS és a GIS maximum összegének szintjét.

¹⁸ A pension premier (a report by the national council of welfare), September 1989, 6.

9.1. A GIS jellemzői

A GIS jellegét tekintve egy jövedelemvizsgálaton alapuló, szelektív program. A jövedelemvizsgálat szerepe a jogosultság megállapításánál jelentkezik, míg a szelektivitás a támogatás mértékének meghatározásánál bír relevanciával.

Az öregségi alapnyugdíj-kiegészítés – nevéből következően – azon alapnyugdíjasoknak jár, akiknek az alapnyugdíjon (OAS) felül egyáltalán nincs, vagy nagyon kevés plusz jövedelmük van. A kiegészítés célja, hogy az alacsony jövedelmű nyugdíjasoknak is biztosítson egy jövedelmi minimumot. A GIS lehet *teljes* vagy *részleges* jövedelemkiegészítés.

A GIS folyósításához – újraigénylés esetén is – minden esetben igénybejelentés szükséges.

A GIS ellátás összege nagyságrendileg tartományonként igen eltérő.

2. sz. táblázat

Az OAS-ban és GIS-ben részesülő személyek száma 1989 januárjában

tartomány	OAS	GIS	A GIS ellátásra jogosult OAS nyugdíjasok %-ban kifejezve
Új-Funland	53.481	41.669	77.9
Prince Edward Sziget	16.383	10.856	66.3
Új-Skócia	109.020	65.211	59.8
Új-Brunswick	84.266	52.734	62.6
Quebec	704.576	409.350	58.1
Ontario	1.067.667	400.804	37.5
Manitoba	139.912	67.886	48.5
Saskatchewan	133.708	64.474	48.2
Alberta	204.508	92.965	45.5
Brit Kolumbia	374.543	150.775	40.3
Yukon Terület	934	453	48.5
Észak-nyugati terület	1.463	1.178	80.5
egyéb	18.500	6.620	35.8
Kanada (összesen)	2.908.961	1.364.975	46.9

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare) September, 1989, 8. p.

Érdemes megjegyezni, hogy az OAS–GIS kombináció – a világon szinte egyedülálló példaként – ún. "garantált éves jövedelmet" eredményez. Ennek

hatására Kanadában a szegénység az elmúlt két évtizedben szignifikánsan csökkent. Ennek ellenére mégis sok időskorú személy megélhetése függ a GIS-től. Megfigyelhető, hogy az egyedülálló személyeknek – közöttük is elsősorban az egyedülálló nőknek – sokkal nagyobb problémát jelent szembenézni a szegénységgel, mint a családban élő alacsony jövedelmű időseknek. Ezért a GIS ellátásban részesülők nagyobb része egyedülálló és/vagy nő.

A 3. sz. táblázat szemlélteti az OAS-on felüli jövedelem növekedésének hatását a GIS összegére. Az összefüggés szerint, amilyen arányban növekedik az OAS nyugdíjas egyéb jövedelme, olyan arányban csökken a GIS összege.

3. sz. táblázat

A GIS ellátás megoszlása a jövedelem függvényében

Egyedülálló nyugdíjas		Nyugdíjas házaspár (személyenként)	
1988-ban elért jövedelem (az OAS kivételével) CN\$	havi GIS ellátás CN\$	1988-ban elért jövedelem (az OAS kivételével) CN\$	havi GIS ellátás CN\$
0	392.68	0	255.76
2.000	309.68	2.000	214.76
4.000	226.68	4.000	172.76
6.000	142.68	6.000	130.76
8.000	59.68	8.000	89.76
9.432 és e fölött	0.00	10.000	47.76
		12.288 és e fölött	0.00

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare) September, 1989, 7. p.

A GIS-t jellegéből és rendeltetéséből következően, illetve azért, hogy a vele való visszaélést minimális szintre szorítsák, minden évben igényelni kell.

A GIS-t negyedévente – a vásárlói árindex változásához igazodva – indexálják.

Abban az esetben, ha a nyugdíjas hosszabb időre elhagyja Kanadát, a kiegészítést az elutazást követő 6. hónap végéig folyósítják. Ezt követően a jogosultság szünetel mindaddig, amíg vissza nem tér, feltéve, hogy a visszatérés után a jogosultsági feltételek fennállnak.

9.2. A GIS jogosultsági feltételei

A családi állapot és a jövedelmi viszonyok határozzák meg, hogy ki jogosult GIS ellátásra. Abban az esetben, ha a nyugdíjas házasságban él, a házaspár együttes jövedelmét kell a jövedelemvizsgálatnál figyelembe venni.

A jövedelemvizsgálattal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a tág értelemben vett pénzbeli forrásokat (például: munkanyugdíj, kamat, osztalék, egyéb értékpapírból származó bevétel, munkabér, bérleti díj stb.) kell figyelembe venni. Az öregségi nyugdíjról rendelkező törvény (Old Age Security Act) azonban néhány jövedelmet kizár a figyelembe veendő források közül. Ilyenek az állampolgári alapnyugdíj (OAS), a családi pótlék, a CPP/QPP alapján folyósított temetési segély, szociális segély, veteránok rokkantsági nyugdíja és az egyéb veteránokat megillető szociális ellátás. Ezzel szemben a törvény alapján a baleseti ellátásokat jövedelemnek kell tekinteni. Az egyéb vagyontárgyakat e tekintetben irrelevánsak. Általában azt állíthatjuk, hogy a jövedelemvizsgálatnál elsődlegesen a személyi jövedelemadó szempontjából irányadó jövedelmeket kell vizsgálni.

A GIS ellátás mértékének kiszámításánál a tárgyévet megelőző pénztári évben¹⁹ elért jövedelmet kell alapul venni. Következésképpen a megelőző év bevetelei fogják meghatározni a tárgyévben folyósítandó ellátás összegét. Bizonyos esetekben előfordulhat, hogy előre láthatóan a tárgyév jövedelmei alapvetően csökkennek. Ilyen esetben megengedett, hogy a várható jövedelmet becslés alapján határozzák meg. Abban az esetben, ha a tárgyév tényleges jövedelme meghaladná a becsült összeget, a kifizetendő GIS ellátás mértékét csökkenteni kell.

9.3. A GIS ellátás mértéke

Mint korábban jeleztük, a GIS ellátás összege a családi állapot szerint is differenciál. Más a házaspár – a házastársi viszonyt széles értelemben kezeli a törvény, hiszen a klasszikus értelemben vett házastársi viszonyon kívül, annak minősíti az együttélést²⁰ is – és más az egyedül élő – értve ez alatt az özvegyet, elváltat, különélőt, hajadont, nőtlent és azt a házasságban élő nyugdíjast, akinek házastársa sem OAS-ra, sem SPA-ra nem jogosult – nyugdíjasok jogosultsági jövedelemszintje.²¹ Akik házaspár, de bizonyos körülmények miatt földrajzilag

¹⁹ Kanadában a pénztári év április elsején kezdődik.

²⁰ 1992 októberében az ontarioi Legfelsőbb Bíróság egyik ítéletében állást foglalt – a kanadai Alkotmány emberi jogi szakaszaira hivatkozva – a mellett, hogy az egynemű párok együttélését is jogszerűnek kell tekinteni. Támogatva ezzel az egyre nagyobb számban terjedő egynemű párkapcsolatok jog általi elismerését. Megjegyezzük, hogy ezen precedens értékű döntés óta több államban elfogadtak hasonló tartalmú jogszabályokat. Egyedül az egynemű együttélő személyek örökbefogadási jogát korlátozták. Az idézett döntés nagy változást fog eredményezni a szociális jog ellátórendszerében, mind elvi, mind kiadási oldalát tekintve.

²¹ Az egyedülálló nyugdíjast megillető maximum GIS összege 4,694 \$ volt 1989-ben. Egyedülálló jogosult esetén az OAS és a GIS együttes összege évi 8.644 \$, ami némileg alatta marad a vidéken élők szegénységi küszöbének (8.901 \$) és jelentősen kevesebb a nagyvárosban (500.000 főt meghaladó) élők szegénységi küszöbénél (12.037 \$). A fenti időpontban Együttélő házastársak esetén a GIS maximális mértéke – személyenként – 3.057 \$. A két személyt megillető OAS-GIS ellátás maximális összege évi 14.014 \$-t tett ki. Ez jelentősen meghaladta a vidéken élők szegénységi küszöbét (11.634 \$), de jóval alatta maradt a városi szegénységi küszöbnek (15.881 \$). A

külön élnek, az egyedülállókra megillető GIS-re szereznek jogosultságot. A házasságban élők csak abban az esetben lesznek jogosultak a GIS-re, ha mindkét fél nyugdíjas.

Abban az esetben, ha a GIS jogosultak éves jövedelme az OAS alapösszegének 12-szeresét, plusz 48 kanadai dollárt meghaladja (*maximum GIS*), a kifizetendő GIS ellátás összegét csökkenteni kell. Egyedülálló nyugdíjas esetén a maximum GIS ellátás havi összegének minden 2 dollárjából egy dollárt le kell vonni. Házastársak esetén – ha mindketten jogosultak OAS-ra – ez a levonási arány kedvezőbb. Ez esetben – személyenként véve – minden négy GIS dollárból kell levonni egy dollárt.

Speciális szabály vonatkozik arra az esetre, ha a házastársak közül csak az egyik nyugdíjas és a másik sem OAS-ra, sem SPA-ra nem szerzett jogosultságot. Ez esetben a GIS mértékét az egyedülálló igénylőt megillető – magasabb – arány alapján állapítják meg.

Ha a nyugdíjas csak rész-alapnyugdíjra szerez jogosultságot, a GIS kiegészíti a rész és a teljes OAS közötti különbséget.

A GIS ellátásokat negyedévente – a vásárlói árindex változásának megfelelően – indexálják.

9.4. A GIS ellátás finanszírozása

A GIS-t a szövetségi Consolidated Revenue Fund-ből finanszírozzák.

10. A házastársi pótlék (*Spouse's Allowance*) előzményei

Az OAS–GIS bevezetésével egyidejűleg további viharfelhők jelentkeztek. Elsősorban azon családokban, ahol a – kizárólag nő – házastárs még nem töltötte be a GIS-hez szükséges jogosultsági életkort. Ilyen esetben nem lesz jogosult sem OAS-ra, sem GIS-re. Abban az esetben, ha a nőnek nem volt munkajövedelme, majd ezen alapuló munkanyugdíja (CPP/QPP), a család teljesen a férj OAS–GIS ellátására (illetve munkanyugdíjára) volt utalva. Ez az összeg az esetek többségében nem elég ahhoz, hogy fedezze két személy szükségleteit. Abban az esetben, ha a nő elérte a 65 éves életkort, a család jogosulttá vált a speciális családi OAS–GIS ellátásra.

Ezen anomáliák kiküszöbölésére vezették be 1975-ben a házastársi pótlék (SPA) intézményét. Az SPA elsősorban azon családok jövedelmi viszonyaiban hozott szembetűnő változást, ahol az egyik házastárs betöltötte az OAS jogosultsági korhatárát, a másik pedig 60–65 éves kor között volt. Ez esetben a SPA segítségével megközelítően olyan jövedelmi kondíciók közé tornázhatták fel magukat, mintha mindketten jogosultak lennének az OAS–GIS

ténylegesen kifizethető és a szegénységi küszöb közötti különbséget szegénységi ollónak (*poverty gap*) nevezzük. 1989-ben egyedülálló nyugdíjasok esetén a szegénységi olló nyílása 3.393 \$, míg együttélő nyugdíjasok esetén 1.867 \$ volt. Vö. National Council of Welfare: A pension primer, Minister of Supply and Services Canada, 1989 10–11. p.)

kombinációra. A fentiekből következően a SPA egy meghatározott életkor-intervallumhoz kötött ellátás, ugyanis csak 60–65 éves kor között folyósítható. 65 év felett senkinek sem fizethető SPA.

10.1. A házastársi pótlék jogosultsági szabályai

Az SPA program létrehozásakor (1975) azzal a rendeltetéssel indult útjára, hogy az OAS–GIS ellátás mértékének megfelelő ellátást biztosítson a nyugdíjas házastársának. Az eredeti szabályozás szerint, ha a nyugdíjas házastárs meghal, a túlélőnek automatikusan megszűnik az SPA ellátása. Ez sok esetben nagyon hátrányosan érintette az özvegyen maradt SPA jogosultakat. 1979-ben az SPA törvény módosításának eredményeként ezt a hátrányt teljesen kiküszöbölték. E szerint az özvegy 65 éves koráig jogosulttá vált – amikor saját jogán jogosulttá vált az OAS–GIS-re – az SPA-ra.

1985-ben egy másik kardinális jogszabáymódosítás eredményeként az SPA-t kiterjesztették minden 60–64 év közötti házastársra, aki igazolni tudta rászorultságát. Továbbra sem fedezi azonban a program azon szociálisan rászoruló 60–64 éves korú személyek ellátását, akik soha sem voltak házások, vagy az igényérvényesítés időpontjában már elváltak vagy különélnek, továbbá, ha mindketten 60 év alattiak. Az SPA ellátásból kizorolt személyek utolsó mentsvára a szociális segélyezésben marad. Ennek mértéke azonban jelentősen alacsonyabb, mint a házastársi pótlék.

A házastársi pótlék mindazon – GIS-re jogosult – alapnyugdíjas házastársának – a nyugdíjas elhalálása után özvegyének²² – jár, aki 60–64 éves és akinek jövedelme a jogszabályban meghatározott összegnél alacsonyabb, valamint 18. életévének betöltése után legalább 10 év kanadai állampolgársággal rendelkezik. 1989-ben e program alapján 135.000 nyugdíjas – többségük nő – részesült ellátásban, ami 550 millió dollár kiadást jelentett a szövetségi költségvetésnek.²³

Az SPA rendeltetése hasonló a GIS-hez, vagyis egy garantált jövedelemhez kívánja juttatni a családokat, amelyekben a jövedelem azért nem ér el egy meghatározott szintet, mert a család nő tagja nem jogosult semmilyen időskori jövedelemre.

A rászorultságot ennél az ellátásnál is jövedelemteszt segítségével állapítják meg.

Az SPA jogosultjainak – hasonlóan a GIS-nél látottakkal – minden évben újra kell igényelni az ellátást.

Az SPA – a megkívánt állampolgárság hosszától függően – lehet teljes vagy rész ellátás.

²² Megjegyezzük, hogy mind a házastárs, mind az özvegy csak addig az időpontig lesz az SPA-ra jogosult, amíg saját jogán járó OAS-ra jogosító életkort – 65 év – el nem éri.

²³ National Council of Welfare: A pension primer, Minister of Supply and Services Canada, 1989 11. p.

A jogosultak válása, illetve különélése esetén az ellátás folyósítását megszüntetik. Ugyancsak megszűnik az ellátás, ha az OAS nyugdíjra jogosult személy — aki megalapozza az SPA jogosultságát — meghal. Ez utóbbi esetben azonban az özvegy jogosult lehet ún. özvegyi SPA-ra (Widowed SPA). Az erre való jogosultság megállapításakor a saját — és nem az elhunyt — jövedelmét vizsgálják.²⁴

A GIS-hez hasonlóan az SPA sem képes ellátottjait teljes egészében a szegénységi küszöb felett tartani. 1989-ben az özvegyi SPA maximuma évi 7.736 \$ volt. Ez 4.301 \$-ral maradt el a nagyvárosi szegénységi küszöbtől. Együttélő személyek maximálisan 7.007 \$ SPA ellátást kaphattak.

10.2. Az SPA folyósítása külföldön

Az SPA-t maximum 6 hónapig a külföldre távozó jogosultnak — akár az SPA-t megalapozó nyugdíjas, akár a házastárs — is lehet folyósítani. Az ellátás azonban — az SPA jellegéből és rendeltetéséből fakadóan — csak abban az esetben éled fel — a Kanadába történő visszatéréssel —, ha mindkét személy (nyugdíjas és a házastársa) visszatér. Egyikük hazatérése önmagában nem elegendő.

Ha a visszatérő család tagjai — a külföldön tartózkodás alatt vagy a visszatérést követően — elváltak, illetve különélnék, az ellátás folyósítása nem éledhet fel.

10.3. Az SPA ellátás mértéke

Az ellátás mértékét alapvetően két tényező befolyásolja. Egyrészt az igénylő kanadai tartózkodásának hossza, másrészt az együttélő — OAS nyugdíjas és házastársa — házastársak jövedelmi viszonyai.

Együttélő házastársak esetén az SPA a közös évi nettó jövedelemhez igazodik. A megállapításnál ezt veszik alapul. Ezzel szemben az özvegyi SPA-t kizárólag a túlélő özvegy jövedelméhez igazodva állapítják meg. A jövedelemvizsgálatnál kizárólag az ún. likvid jövedelmeket veszik figyelembe. A vagyontárgyakat, egyéb ingóságokat figyelmen kívül hagyják.

A maximum SPA kiszámításánál a korábban tárgyalt OAS maximumszámítás szabályai az irányadók. Mindössze egy lényeges eltérés tapasztalható: az SPA esetén a 60–64 éves kor között megszerzett állampolgársági évekkal az ellátás összege növekszik.

A maximum teljes — full — SPA ellátás abban az esetben fizethető, ha az ún. Kanadában tartózkodási feltétel megegyezik a teljes összegű OAS-nál

²⁴ Az özvegyi SPA eredete az Old Age Security törvény módosítására vezethető vissza. E szerint, minden özvegy — férfi–nő egyaránt —, aki 60–64 év között van, 18. életévének betöltése után legalább 10 évet Kanadában tartózkodott és meghatározott jövedelmi viszonyokhoz kötött jogosultsági feltételeknek eleget tesz (nincs elég jövedelme a megélhetéshez), jogosult lesz özvegyi SPA ellátásra.

előírtakkal. Ez az összeg azonban kiegészül a házasságok megillető maximum GIS összegével.

A maximum részleges — partial — SPA ellátás minden Kanadában tartózkodási évre az OAS 1/40-ed részével emelkedik.²⁵ Ehhez társul a házastársakat megillető GIS összege.

A maximum SPA-t minden 4 \$ dollárból 3 \$-ral csökkenteni kell mindaddig, amíg a házastársak havi összevont jövedelme meg nem egyezik az OAS küszöbvel. A GIS-t és az SPA-t is csökkenteni kell. Minden 4 \$-t 1 \$-ral.

Az özvegyi SPA esetén, a maximum havi ellátás összegét — a túlélő házastárs havi jövedelmének minden 4 \$-ból 3 \$-ral — csökkenteni kell mindaddig, amíg el nem éri az OAS küszöböt. Ezt követően minden 2 \$-t 4 \$-ral kell csökkenteni.

10.4. A SPA finanszírozása

Az SPA ellátásainak kiadásait a szövetségi kormány Consolidated Revenue Fund-jából fedezik. Az ellátások értékmegőrzését folyamatos — vásárlói árindexhez igazodó — indexálással biztosítják.

További finanszírozási sajátossága a programnak, hogy az ellátás mentes a személyi jövedelemadó fizetése alól.

11. Tartományi jövedelemkiegészítő programok (Provincial Income Supplementation Programs)

11.1. Általános áttekintés

Az állampolgári joga járó OAS és az ezt kiegészítő GIS, illetve SPA ellenére a kanadai társadalom szegényeinek igen jelentős hányada az időskorúak közül kerül ki. Az OAS—GIS—SPA intézményrendszerének a jövedelembiztonság megteremtése területén alkotott óriási előnye mellett jelentkezik egy nem kevésbé elhanyagolható veszélye is, ami egy speciális szegénységi csapda létrehozásában manifesztálódik. Az állampolgári joga járó nyugdíj, illetve az ezt kiegészítő különféle ellátások a tisztességes megélhetéshez legtöbbször nem elegendőek, ahhoz viszont elegendőek, hogy a szociális segély jövedelm-küszöbét meghaladják, elzárva ezzel a segélyhez jutás lehetőségét. Az időskori ún. lecsúszás elkerülése, illetve esélyének csökkentése miatt néhány tartomány²⁶

²⁵ 1989-ben abban az esetben járt részleges SPA, ha a jogosult házastárs éves jövedelme 17.952 \$ alatt maradt. Ezzel szemben az özvegyek már abban az esetben is kaptak ellátást, ha jövedelmük 13.200 \$ alatt volt.

²⁶ Új Skócia, Ontario, Manitoba, Saskatchewan, Alberta, Brit Kolumbia, Yukon és Észak-Nyugati területek.

a szövetségi szintű, időskor esetére járó ellátások (OAS/GIS/SPA) kiegészítésére külön ún. "top-up"²⁷ programokat állítottak fel.

Ezen programok mindegyike jövedelemvizsgálaton alapul. Ha a szövetségi ellátásra jogosult időskorú személy jövedelme nem éri el a tartományi kiegészítő programok által előírt szintet, akkor jogosultak lesznek ezekre a kiegészítésekre.

A tartományi programok keretében a folyósított kiegészítés mértéke, a kifizetés gyakorisága, az állampolgárságra előírt feltételek stb. tartományonként jól megfigyelhető eltérést mutatnak.

A tartományi szinten megszervezett programoknak két közös jellemzője van. Egyik, hogy utánuk nem kell adót fizetni, a másik, hogy a kiegészítés összegét – ad hoc alapon – a mindenkori megélhetési költségek emelkedéséhez igazítják. Az esetleges eltéréseket a konkrét tartományi program tárgyalásakor jelezzük.

Speciális helyzetet találunk Albertában és Manitobában. Ezekben a tartományokban azon személyek részére is fizetnek tartományi szintű, öregségi jövedelemkiegészítést, akik nem jogosultak a szövetségi – OAS/GIS/SPA – ellátásokra. További sajátossága ezen tartományok időskori jövedelembiztonsági programjainak, hogy azok a 65 éven felüli személyek, akik azért nem jogosultak OAS/GIS ellátásra, mert az állampolgársági feltételnek nem felelnek meg, jogosultak lesznek növelt összegű szociális segélyre.

A legfrissebb felmérések szerint kanadai nyugdíjaskorú lakosság 15%-a, megközelítőleg 430.000 személy részesül tartományi jövedelemkiegészítésben. Az ellátásokra 1989-ben összesen 240 millió dollárt fizettek ki.

²⁷ A "top-up" elnevezés arra utal, hogy a szövetségi ellátási maximum (top) felett (up) folyósítható abban az esetben, ha a jogosult személy jövedelme nem ér el egy – az adott tartományban – meghatározott szintet.

A tartományi nyugdíj-kiegészítő programok által nyújtott ellátások mértéke (1989)

A tartományi program neve	Az ellátás évi maximuma (CNS\$-ban)	
	egyedülálló személy	nyugdíjas házaspár
Új-Skócia Special Social Assistance	219	438
Ontario GAINS-A	996	1.992
Manitoba 55 Plus	421	906
Saskatchewan Income Plan	960	1.620
Alberta Assured Income Plan	1.140	2.280
Brit Columbia GAIN	592	1.446
Yukon Terület Senior's Income Supplement	1.200	2.400
Észak-nyugati területek Senior Citizen's Benefits	1.200	2.400

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare)
September, 1989, 14. p.

A tartományi programok sajátossága, hogy az ellátásokat ad hoc alapon – ellentétben a szövetségi ellátásokkal, amelyeket rendszeresen – indexálják.

Ugyancsak szembeötlő, hogy a tartományi programok nem alkalmazzák az előnyben részesítés elvét az egyedülálló – statisztikailag kimutatottan nagyobb szegénységben élő – és az együttélő személyek jogosultságának megállapításánál, illetve az ellátások összegének kalkulálásánál. Ehelyett általánosan érvényesülő tendencia, hogy az együttélő személyek magasabb – rendszerint dupla (Új Skócia, Ontario, Alberta, Yukon Terület, Észak-Nyugati Területek), míg Manitobában és Brit Kolumbiában több mint kétszeres – ellátásban részesülnek. Egyedüli kivételt Saskatchewan jelent, ahol arányait tekintve nagyobb összegű ellátást kapnak az egyedülállók.

Természetesen a pénzbeli kiegészítésen felül az egyes tartományok további ellátásokkal is segítik időskorú állampolgáraikat. Ezekről érintőlegesen a későbbiekben szót ejtünk.

A következőkben az egyes tartományok időskori nyugdíjkiegészítő programjainak legfontosabb sajátosságait ismertetjük dióhéjban.

11.2. Új-Skócia speciális segélyezési programja (Special Social Assistance)

Új-Skóciában ezt a programot 1973-ban az ún. Időskorú Állampolgárok Pénzügyi Segélyezéséről rendelkező törvény (Senior Citizens Financial Aid Act)

alapján vezették be.²⁸ Eszerint minden Új-Skóciában élő kanadai állampolgár, aki a tárgyév márciusában GIS ellátásban részesül, jogosult a speciális segélyre (*Special Social Assistance*, a továbbiakban: SSA).

Az ellátást minden évben újra kell igényelni.

Az SSA sajátossága, hogy évente egyszer egyösszegben kerül kifizetésre. Minden év májusában – a márciusi GIS ellátás alapul vételével – fizetik ki a kiegészítésre jogosult személynek. Az 5. sz. táblázat a GIS és a ráépülő SSA arányát érzékelteti.

5. sz. táblázat

GIS szintje	SSA ellátás
maximum GIS	219 \$
a maximum GIS 2/3-a	197 \$
1/3 és 2/3 közötti GIS	146 \$
kevesebb mint a GIS 1/3-a	109 \$

Forrás: Inventory of Income Security Programs in Canada, July 1990, 26. p.

11.3. Az Ontario-i garantált évi jövedelem rendszere (*Guaranteed Annual Income System*)

Az Ontario-i garantált évi jövedelem rendszert (*Guaranteed Annual Income System*, továbbiakban: GAINS-A) 1974-ben a *Guaranteed Annual Income Act* vezette be.²⁹

A törvény alapján minden olyan, Ontarióban élő idős személy havi kiegészítő ellátásban részesülhet, aki az előírt jövedelmi³⁰ és állampolgársági³¹ feltételeknek eleget tesz.

²⁸ 1990 márciusában e program alapján 57.732 személynek, összesen 10.128.000 \$ ellátást fizettek ki.

²⁹ 1990 márciusában e program alapján 145.918 személynek, összesen 103.892.000 \$ ellátást fizettek ki.

³⁰ Nem jogosult GAINS-A ellátásra az az egyedülálló nyugdíjas, akinek éves jövedelme – 1989-es adatok szerint – 1.992 \$ felett van. Ez az összeg egyúttal az 1990-es GIS jogosultság alapjúl – is – szolgál. Együttélő GIS-re jogosult házastársakra ugyanez a szabály irányadó, csak az összeg megduplázódik.

³¹ A GAINS-A által előírt állampolgársági feltételeknek az a személy felel meg, aki az igénybejelentés előtt megszakítás nélkül vagy 18. életévének betöltése után legalább 20 éven keresztül Ontario tartományban lakott.

A GAINS—A kiegészítés összege a családi állapottól függ, bár 1984 után azonos szintre egyenlítették ki.³²

11.4. Manitoba 55 Plus jövedelemkiegészítő program (55 Plus — Manitoba Income Supplement)

Az 55 Plus — Manitoba Income Supplement program elődei az 1974-ben bevezetett — kizárólag a GIS jogosultak részére nyitva álló — *Manitoba Supplement for the Elderly* és az ezt a programot — GIS-re nem jogosult személyekre is — kiterjesztő *Manitoba Supplement for Pensioners* (1980) rendszerek voltak. A fenti két programot 1986-ban 55 Plus — Manitoba Income Supplement néven³³ a Social Services Administration Act egyesítette.

Az új program alapján minden Manitobában élő, 55 év feletti személy jogosult jövedelemkiegészítésre, akinek jövedelme nem ér el egy meghatározott szintet.³⁴

A program alapján nemcsak az OAS/GIS/SPA-ra jogosult személyek, hanem minden a fenti feltételeknek megfelelő személy jogosult lehet. Az eltérés abban található, hogy az OAS/GIS/SPA-ban részesülő személyek jövedelmei automatikusan — minden további igényérvényesítés nélkül — bekerülnek az 55 Plus rendszer vizsgálati körébe. Ezt a megoldást mi *automatikus igényérvényesítésnek* nevezzük. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden OAS/GIS/SPA-ban részesülő személy automatikusan jogosult lesz az 55 Plus — jövedelem-kiegészítésre. Ezzel szemben az OAS/GIS/SPA-ra nem jogosult személyek — akiknek jövedelme nem ér el egy meghatározott szintet — csak külön igényérvényesítéssel szerezhetnek jogot a kiegészítésre. Az igény a tárgyévben belül bármikor előterjeszhető. Ezt követően — már folyósított ellátás esetén is — évente kell az igényt érvényesíteni.

Az 55 Plus kiegészítést negyedévente folyósítják. Abban az esetben, ha a jogosult — véglegesen — elhagyja Manitobát, a jövedelemkiegészítést az elköltözés hónapjának negyedévére³⁵ még kifizetik.

Az ellátás összege a jogosult családi állapotától — egyedülálló, özvegy vagy elvált OAS/GIS nyugdíjas — és a szövetségi programokra — OAS/GIS/SPA — való jogosultságtól³⁶ függően változik.³⁷ Az 55 Plus kiegészítésből a GIS-nél

³² Mind az egyedülálló, mind a házasságban élő idősorú esetén az ellátás — 1984-től kezdődően — havi 83 \$.

³³ Az elnevezésben szereplő 55 arra utal, hogy a kiegészítésre kizárólag az 55. életévüket betöltött személyek válhatnak jogosulttá.

³⁴ 1990 márciusában e program alapján 24.277 személynek, összesen 8.728.000 \$ ellátást fizettek ki.

³⁵ Az 55 Plus program szempontjából a folyósítási év, a tárgyév áprilistól a rákövetkező év márciusáig tart.

³⁶ 1990—91-ben azon egyedülélő személyek esetén, akik nem szereztek jogosultságot az OAS/GIS/SPA ellátások valamelyikére az 55 Plus kiegészítés negyedévi maximuma 112 \$ volt, ha az igénylő tárgyévét megelőző éves jövedelme nem haladta meg a 8.930 \$-t. Ha ezt az összeget

bemutatott módszer segítségével történik levonás, abban az esetben, ha a jogosult jövedelme meghaladja a jogszabályban meghatározott szintet.

11.5. Saskatchewan jövedelmi programja (*Saskatchewan Income Plan*)

A Saskatchewan Income Plan Act – mely létrehozta a *Saskatchewan Income Plan* (a továbbiakban: *SIP*) programot – 1975 októberében lépett hatályba.

A program alapján minden idős Saskatchewan-i polgárnak – aki jogosult GIS ellátásra és jövedelme nem ér el egy meghatározott szintet – havi jövedelemkiegészítés jár. A *SIP* esetén is alkalmazzák a fentiekben tárgyalt ún. *automatikus igényérvényesítés* módszerét.

Az ellátás összegét a jogosult családi állapota és a szövetségi szintű öregségi ellátásra való jogosultság befolyásolja.³⁸ Hasonlóan az előzőekben tárgyalt programokhoz, a *SIP*-nél is – a GIS szabályainak megfelelően – működik a jövedelem emelkedésével párhuzamosan érvényesülő automatikus csökkentés metodikája.

Ha az igénylő éves jövedelme meghalad egy jogszabályban meghatározott – 1990–91-ben ez az összeg egyedülálló személy esetén 1.920\$, míg házastársak esetén (együttesen) 3.216\$ volt – összeget, automatikusan elveszti a jogosultságát, illetve meg sem nyílhat az igénye.

11.6. A biztosított jövedelem program és az Özvegyi Nyugdíj Program (*Alberta Assured Income Plan; Alberta Widow's Pension*)

Alberta tartományban két különálló időskorúak számára bevezetett jövedelemkiegészítő programmal találkozunk. Az egyik az ún. Biztosított jövedelem program (*Alberta Assured Income Plan*, a továbbiakban: *AAIS*), míg a másik az ún. Özvegyi nyugdíj program (*Alberta Widow's Pension*, a továbbiakban: *AWP*).

meghaladta, akkor a kiegészítés mértékét meghatározott metódus – minden 24 \$-nyi jövedelem-emelkedés 12 \$-nyi kiegészítés csökkentést eredményez – szerint redukálni kellett mindaddig, amíg a kiegészítés összege el nem érte a 40 \$. A kiegészítés 40 \$ alá nem szállhat. Házasságban élő személyek esetén a fenti a kiegészítés-kiszámítási metodika azonos, de az összeg magasabb lesz. Házasságban élő személyek esetén a kiegészítés negyedévi maximuma 120 \$, minimuma pedig 40 \$.

³⁷ Érzékeltetésként bemutatjuk, hogy 1990-ben egy házasságban élő OAS/GIS/SPA ellátásra jogosult pár esetén az 55 Plus maximuma negyedévente 119,90 \$ volt személyenként.

³⁸ 1980-ban az egyedülálló, illetve olyan személy esetén, akinek házastársa nem jogosult OAS/GIS-re a *maximális* ellátás összege havi 90 \$ volt. Házasságban élő személyek esetén az ellátás mértéke személyenként havi 67,50 \$ volt. A *SIP* *minimális* összege egyedülálló és olyan házasságban élő személynél, ahol a feleség nem nyugdíjas vagy SPA ellátásban részesül, 5 \$. Egyéb házastársak esetén az ellátás minimuma 4,5 \$.

11.6.1. A biztosított jövedelem program (AAIP)

Az AAIP program – melyet a Senior Citizens Benefits Act vezetett be 1973-ban – alapján minden Albertában élő lakos, aki jogosult GIS-re vagy a 1983 május előtt kiterjesztett SPA-ra (extended SPA)³⁹ szerez jogosultságot, részesülhet ebben a jövedelem-kiegészítésben.⁴⁰ 1983 májust követően az Albertában élő özvegyeknek az AAIP már nem folyósít ellátást, hanem az *Alberta Widow's Program*hoz kell folyamodniuk kiegészítésért. Technikai szempontból megjegyezzük, hogy Albertában az OAS/GIS/SPA ellátásra jogosult személyeknek nem kell külön igényérvényesítést benyújtaniuk, mert az a szövetségi program igénylésével automatikusan vonatkozik a tartományi programra is.

Az AAIP ellátást maximum hat hónap időtartamra, abban az esetben is lehet folyósítani, ha a jogosult elhagyja Alberta területét, de ebben az esetben nyilatkoznia kell visszatérési szándékáról. Ha nincs visszatérési szándék, akkor az ellátás folyósítását az elköltözéssel egyidejűleg meg kell szüntetni.

Az AAIP ellátást maximumát, ill minimumát havi fix összegben határozzák meg.⁴¹ Az ellátást csökkenteni kell minden GIS-en felüli plusz jövedelem esetén oly módon, hogy minden GIS-en felüli plusz jövedelem 2%-jából 50 centet le kell vonni.

11.6.2. Özvegyi nyugdíj program (AWP)

A Özvegyi nyugdíj program – melyet a Widow's Pension Act hozott létre 1983-ban – havi rendszeres nyugellátást biztosít minden olyan 55–64 év közötti kanadai özvegy – férfinak és nőnek egyaránt – állampolgárnak, aki állandó albertai lakos és jövedelme nem haladja meg a fent említett jogszabályban meghatározott összeget.⁴² Az, aki a fenti jogosító feltételeknek nem felel meg, illetve az, aki az ún. *Súlyosan Fogycatékos Személyek Jövedelemkiegészítő (Assured Income for the Severely Handicapped)* programja keretében ellátásban részesül, nem lesz jogosult az AWP-re.

Hasonlóan több más programhoz, ennél is az igényeket minden évben – március 31-ig – meg kell újítani. Elmaradása esetén az ellátás folyósítását megszüntetik, még abban az esetben is, ha egyébként a jogosultsági feltételek fennállnak.

³⁹ Megjegyezzük, hogy a rendes SPA-ra (regular SPA) jogosult személy nem részesülhet AAIP ellátásban.

⁴⁰ 1990 márciusában e program alapján 93.209 személynek, összesen 55.470.000 \$ ellátást fizettek ki.

⁴¹ 1982-ben az AAIP maximális összege 95 \$, míg minimuma 10 \$ volt. A minimum ellátás azon egyedülálló személynek folyósítható, akinek évi jövedelem nem több, mint 4.080–9.696 \$. Együttélő személyek esetén ez az összeg – az együttes jövedelmet feltételezve – megduplázódik.

⁴² 1990 márciusában e program alapján 3.243 személynek, összesen 8.613.000 \$ ellátást fizettek ki.

Az ellátás összege az özvegy bruttó jövedelmének 1/12-ed része, de egy meghatározott jogszabályban meghatározott összegnél nem lehet több.⁴³

A program egyik legjelentősebb – az időskorúak szociális biztonságát fokozó – hatása, hogy minden kedvezményezettje egyidejűleg – automatikusan – jogosult lesz ingyenes tartományi egészségügyi ellátásra (provincial health care insurance, illetve extended health benefit) és a Blue Cross szolgáltatásaira is.

11.7. Brit Kolumbia Időskorúak Jövedelem-Kiegészítése és az Időskorúak Ellátása (Seniors Supplement; Seniors Benefits)

Brit Kolumbiában a Seniors Supplement előzményeként működött az ún. *Mincome program*, melyet a *Guaranteed Minimum Income Assistance Act*, 1972 léptetett hatályba. Ezt követően a *Guaranteed Available Income for Need Act*, 1976 októberében vezette be a jelenleg is hatályban lévő Seniors Supplement programot. Megjegyezzük, hogy Brit kolumbiában három, a lakosság jövedelembiztonságát garantáló ún. income assurance program – Seniors Supplement, Seniors Benefits, Handicapped Benefits – létezik. Ezek közül az első kettő hivatott az idősek jövedelembiztonságát szolgálni. A két releváns program közül csak az egyik – a Seniors Supplement – alapul jövedelemvizsgálaton (income-tested), míg a másik – Seniors Benefits – ún. rászorultsági vizsgálaton (needs-tested).

Először a Seniors Supplement program sajátosságait foglaljuk össze dióhéjban.

11.7.1. Időskorúak jövedelem-kiegészítése

Az időskorúak havi jövedelem-kiegészítésére (Seniors Supplement) minden Brit Kolumbiában élő lakos jogosult, aki GIS vagy SPA ellátásban részesül és jövedelme nem haladja meg a vonatkozó jogszabályban előírt jövedelemszintet.⁴⁴ A GIS/SPA kedvezményezettek esetén nem szükséges külön igényérvényesítés, hiszen ők automatikusan a Seniors Supplement igénylők lesznek.

Az ellátás maximuma az igénylő családi állapotától függően változik.⁴⁵ Meghatározott esetekben e kiegészítésnél is alkalmazni kell a levonási szabályokat. A levonás mértéke megegyezik a GIS/SPA-nál írottakkal.⁴⁶

⁴³ 1986-ban ez az összeg 720 \$ volt.

⁴⁴ Egyedülálló nyugdíjas esetén ez a jövedelmi küszöb 800 \$, míg házasságban élő nyugdíjasoknál – együttesen – 1.358 \$ volt 1990-ben.

⁴⁵ Egyedülálló személy esetén az ellátás havi maximuma 49 \$, házastársak esetén személyenként 60 \$.

⁴⁶ 1990 márciusában e program alapján 46.035 személynek, összesen 21.203.000 \$ ellátást fizettek ki.

11.7.2. Időskorúak ellátása

Az időskorúak ellátására jogosult minden 65 év feletti Brit Kolumbiában élő személy, aki azért nem jogosult sem OAS, sem GIS, sem pedig SPA ellátásra mert az igényérvényesítéshez szükséges – jogszabályban előírt tartamú – Kanadában tartózkodás (residence) feltételével nem rendelkezik és vagyona – nem csak készpénzjöveldelme – nem éri el a jogszabályban meghatározott szintet. A vagyoni viszonyok megállapításánál – az eltartott hozzátartozók számától függően – az igénylő egy jogszabályban meghatározott összeget nem köteles bevallani.⁴⁷ A fennmaradó rész képezi a vagyon-vizsgálat alapját. Ha ez az összeg meghalad egy szintet, akkor az idős személynek nem jár ellátás. Ha nem haladja meg, akkor azonban jogosult lesz.⁴⁸

11.8. A Yukon Területen élő időskorú állampolgárok jövedelemtámogatása (Income Supplement Program for Seniors)

E programot a Seniors' Income Supplement Act léptette hatályba 1982 júliusában. A "Yukon Területen élő időskorú állampolgárok jövedelemtámogatási" programja automatikusan havi ellátást folyósít minden Yukon területen élő személynek, aki GIS vagy SPA ellátásra jogosult és akinek jövedelme nem halad meg a fenti jogszabályban meghatározott szintet.⁴⁹

Az ellátás minimális és maximális összegét szintén jogszabályba rögzítik.⁵⁰

Ennél a jövedelemkiegészítő programnál is alkalmazni kell az ún. csökkentő klauzulát. E szerint a jövedelemküszöb feletti plusz jövedelem minden dollárja után – kivételt képeznek az OAS/GIS/SPA jövedelmek – az ellátás összege egy meghatározott %-kal csökken.

⁴⁷ Egyedülálló személy esetén ez az összeg 2.500 \$. Ezzel szemben olyan személy esetén, aki egy vagy több személy eltartásáról gondoskodik ez a szint 5.000 \$.

⁴⁸ Érdekességként említjük meg, hogy a Guaranteed Available Income for Need Act a Seniors Benefits mértékének megállapításánál abból a vélelemből indul ki, hogy az időskorúak speciális szükségletei miatt a rokkant személyeket megillető ellátással azonos mértékű támogatásra legyenek jogosultak.

⁴⁹ 1990-ben a jövedelemküszöb egyedülálló személy esetén 4.800 \$, nyugdíjas házaspár esetén 9.600 \$ volt. Ha az éves jövedelmük ezt a küszöböt meghaladta, akkor nem válhattak jogosulttá a fenti ellátásra. 1990 márciusában a program alapján összesen 385.000 \$ ellátást fizettek ki. Arra vonatkozóan, hogy hány személy részesült ellátásban nem áll rendelkezésre adat.

⁵⁰ 1990-ben az ellátás minimum összege nem lehetett kevesebb, mint 10 \$. Maximumát pedig 100 \$-ban rögzítették.

11.9. Az Észak-nyugati Területek élő időskorú állampolgárok jövedelemkiegészítése (Senior Citizens Benefits)

E programot a Seniors Citizens Benefit Act léptette hatályba 1978-ban. Az "Észak-nyugati Területeken élő időskorú állampolgárok jövedelemkiegészítési" programja – automatikusan – havi ellátást fizet minden az Észak-nyugati Területeken élő személynek, aki GIS vagy SPA ellátásra jogosult és akinek jövedelme nem halad meg egy jogszabályban meghatározott szintet.

Az ellátás összege minden jogosult részére – függetlenül családi állapotától – 108 \$.⁵¹

12. Időskorúak adókedvezmény és lakástámogatási programjai

A legtöbb tartomány, illetve helyi önkormányzat speciális jövedelemkiegészítés és – direkt, illetve indirekt – adókedvezmények formájában gondoskodik az idős, rászoruló személyekről annak érdekében, hogy megfelelő lakás- és életkörülményeket teremthessenek maguknak, illetve a már megszerzett lakásukat, valamint életszínvonalukat képesek legyenek fenntartani.

E körbe tartoznak a különböző adókedvezmények, a lakásvásárláshoz és a lakbérékhez nyújtott segélyek.

Az ellátások vagy direkt – pénzbeli segélyek – vagy indirekt – adókedvezmények, adóvisszaigénylések, késleltetett adófizetés stb. – formában jelennek meg.

A lakbértámogatások címzettjei azok az időskorú személyek, akiknél a lakbér kifizetése – jövedelmükhöz viszonyítva – aránytalanul nagy megterhelést jelent.

Sok esetben tapasztalható, hogy az ellátások – az eltérő adminisztratív technikáknak köszönhetően – nem a tárgyévben, hanem a rákövetkező évben jelentkeznek az időskorúak költségvetésében.

Példaként kiemelünk néhány programot.

– *Új Funlandon* az időskorúaknak (65 év feletti) nem kell fizetni az ún. iskola adót (School Tax Exemption).

– *Prince Edward Szigeten* az időskorúak ún. halasztott vagyonadó rendszer hatálya alá tartoznak. Eszerint életükben mentesülnek a vagyonadó fizetése alól, de haláluk után örököseiktől – a hagyatékból automatikusan – levonják az államot megillető – ún. elhalasztott – adóhátralékot. A teher nem az időskorút nyomja, hanem majdani örökösét.

– *Új Skóciában* a GIS/SPA ellátásban részesülők, akik saját házzal rendelkeznek segélyért folyamodhatnak a helyi házadó kifizetésének megkönnyítése miatt. Ennek összege maximum a fizetendő adó 50%-át érheti el. Ugyancsak segélyezési jellegű az ún. Rental Assistance program, mely szerint az alacsony jövedelemmel rendelkező időskorú (65 év feletti) lakbértámogatási segélyt kérhet a helyi

⁵¹ 1990 márciusában e program alapján 1.253 személynek összesen 1.504.000 \$ ellátást fizettek ki.

önkormányzattól. A segély mértéke a lakbér 50–75%-a lehet, de nem haladhatja meg az igénylő jövedelmének 30%-át. Hasonló programok találhatóak Új Brunswickban és Quebecben (Loi sur la société d'habitation du Québec) is.

– A *Quebec*-i program logikájában ott mutatkozik eltérés, amikor kimondja, hogy az állami támogatású lakásokban lakó személyek nem jogosultak lakbértámogatásra, hiszen ezek eleve alacsony bérleti díjjal kiadott lakások.

– *Ontarióban* is léteznek hasonló adókedvezményeket nyújtó programok. E tartományban azonban minden 65 év feletti időskorú személy – jövedelemvizsgálat nélkül – jogosult e kedvezmények igénybevételére. Ezen túlmenően *Ontarióban* találkozunk egy speciális adókedvezménnyel. Eszerint minden kanadai állampolgár, aki 65 év felett van, jogosult az ún. sales tax credit-re. Ami azt jelenti, hogy minden évben kapnak egy meghatározott adókedvezményt, ami alatt nem kell forgalmi adót fizetniük. Például a 1990-ben ez az összeg évi 50 \$ volt. Ha az időskorú személy csak annyi forgalmiadó-köteles árut vásárolt, ami után fizetendő adó összege nem haladta meg az 50 \$-t, akkor neki az adott évben nem kellett egyáltalán forgalmi adót fizetnie. Ha a vásárolt áruk után több mint 50 \$ forgalmi adót kell befizetni, a 65 év feletti személy kötelzettsége csak az 51 \$ feletti adó-részre vonatkozik.

– További érdekességgel találkozunk *Manitobában*, ahol az ún. lakásfűtés költségeihez járul hozzá a kormány (Senior Citizens' Home Heating Protection Program) minden 65 év feletti, illetve özvegy lakástulajdonos esetén. Az ellátást fix összegben fizetik, ha az igénylő az adott naptári évben legalább 120 napot lakott a tartományban.

– Ugyancsak sajtóságos program a *Yukon Területen* meghonosított ún. Pioneer Utility Grant. E program alapján minden 65 év feletti idős, illetve 60 év feletti özvegy személy, aki az adott naptári évben legalább 183 napot – ebből minimum 90 napnak téli évszakra kell esnie – él e területen, meghatározott összeget – 1990-ben 600 \$ volt – kap.

A fenti ellátásokon kívül számos egyéb lakásfenntartással kapcsolatos kedvezmény, illetve támogatási forma létezik Kanadában. Ezek egy részét a szociális segélyezésről írottaknál részletezzük.

13. Az időskorúak szövetségi, illetve tartományi jövedelembiztonsági programjainak rövid értékelése

A szövetségi, illetve tartományi, állampolgári jogon járó, illetve segélyezési elven alapuló pénzbeli programok együttesen egy minimális jövedelembiztonságot kívánnak megteremteni a nyugdíjaskorú állampolgárok számára. Sajnos ezek a programok együttesen sem képesek minden nyugdíjas jövedelmét a szegénységi küszöb felett tartani. Ezért egyéb más programokra van szükség annak érdekében, hogy a nélkülözhető nyugdíjasok száma csökkenthető legyen.

A 6. sz. táblázat a városban élő nyugdíjas populáció jövedelmi viszonyait szemlélteti.

Az állami nyugellátások összege a szegénységi küszöb tükrében (1989)

város	egyedülálló nyugdíjas			nyugdíjas házaspár		
	állami nyugellátás maximális összege CN\$	szegénységi küszöb CN\$	megélhetési hiány (poverty gap) (poverty gap)	állami nyugellátás maximális összege CN\$	szegénységi küszöb CN\$	megélhetési hiány (poverty gap) (poverty gap)
St. John's	8.644	11.432	-2.788	11.014	15.074	-1.060
Charlottetown	8.644	10.725	-2.081	14.014	14.063	-49
Halifax	8.863	11.432	-2.569	14.452	15.074	-622
Saint John	8.644	11.432	-2.788	14.014	15.074	-1.060
Montreal	8.644	12.037	-3.393	14.014	15.881	-1.867
Toronto	9.640	12.037	-2.397	16.006	15.881	+125
Winnipeg	9.065	12.037	-2.972	14.920	15.881	-961
Sastatoon	9.604	11.432	-1.828	15.634	15.074	+560
Edmonton	9.784	12.037	-2.253	16.294	15.881	+413
Vancouver	9.236	12.037	-2.801	15.460	15.881	-421
Whitehorse	9.844	9.915	-71	16.414	13.048	+3.336
Yellowknife	9.844		-71	16.414	13.048	+3.336

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare) September, 1989, 17. p.

Mint láthatjuk, az egyedülálló szegény nyugdíjasok létfenntartási hiányának mértéke 1.828 \$ (Saskatoon) és 3.393 \$ (Montreal) között váltakozik. Az együttélő személyek helyzete sokkal kedvezőbb. Az esetek többségében (Saskatoon, Toronto, Edmonton, Whitehorse, Yellowknife) jövedelmük a szegénységi küszöb felett található, illetve kevéssé marad az alatt (Charlottetown, Halifax, Vancouver). Az együttélő személyeknél a legnagyobb poverty gap Montreálban figyelhető meg. Itt 1.867 \$-al marad el a jövedelem a szegénységi küszöbötől.

Összegezve azt állíthatjuk, hogy az állampolgári jogon, illetve azt kiegészítő ellátások általában nem képesek a nyugdíjasokat megfelelő jövedelmi kondíciók között tartani, megóvni őket a szegénység marginalizáló hatásától. Bár az is igaz, hogy a szegénység sokkal nagyobb mértékű lenne e programok hiányában.

14. Munkavégzéshez kötött, állami kötelező nyugdíjbiztosítási rendszerek (CPP/QPP)

14.1. A CPP/QPP általános jellemzői

A nyugdíjaskori jövedelembiztonság második szintjét a munkavégzéshez kötött, állami, kötelező nyugdíjrendszer (CPP/QPP) jelenti. Eredetileg a két alap a munkaerőpiacon dolgozóknak kívánt nyugellátást biztosítani. A CPP a hatálya alá tartozó kilenc tartomány és két terület szinte minden munkavállalójára kiterjed. Sajátos vonása, hogy a kanadai hadsereg és a Royal Canadian Mountain Police Quebecben állomásozó tagjaira is alkalmazni kell. Ezzel szemben a QPP csak a Quebecben élő munkavállalókra terjed ki.

Igazgatási sajátosság, hogy a CPP a szövetségi, míg a QPP quebeci kormány fennhatósága alá tartozik.

A nyugdíjas kori – államilag garantált – jövedelem (nyugellátás) képzésének általában két módja van. Az egyik az ún. költségvetésből finanszírozott – univerzális vagy segélyezési mechanizmuson keresztül manifesztálódó redistribúció (ezeket az előzőekben tárgyaltuk) –, míg a másik a munkavégzésen alapuló (a munkavégzési periódusban befizetett járulékokból finanszírozott) rendszer.

Egészen 1960-ig Kanadában a nyugdíjalapok kezelése teljesen a magánszektor – elsősorban munkáltatók, illetve magánbiztosítók – kezében volt. Például a kanadai állami posta (Canadian Post Office) egy évjáradékon alapuló rendszert működtetett.

A magán-nyugdíjalapok hatóköre szinte kizárólag a munkavégzőkre (ún. income earners) terjedt ki, hiszen szigorú járulékfizetéssel párosult. Fogalmilag nem zárták ki ugyan azokat sem, akik nem végeztek munkát (ún. non-earners), de egyéb forrásokból mégis képesek voltak saját maguk, vagy hozzátartozóik előírt hozzájárulását rendszeresen befizetni. A magán-nyugdíjalapok legnagyobb hátránya az volt, hogy mindazon személyeket, akik nem voltak képesek befizetni az előírt díjat kizárta a jogosult körből. Ezzel elsősorban a már korábban említett leszakadó, szegényebb nyugdíjas réteg helyzetét lehetetlenítette el. Vagyis a szolidaritás elvét szinte teljesen kiküszöbölte a rendszerből. E kérdéskörrel a későbbiekben még részletesen fogunk foglalkozni.

A magánszektor dominált nyugdíjrendszer alól a közalkalmazotti szférában – mind szövetségi, mind tartományi, mind helyi szinten – dolgozók nyugdíjrendszere jelentett kivételt. Itt a kezdetektől az állami, kötelező nyugdíjbiztosítás modellje érvényesült. A közalkalmazotti szektor nyugdíjalapjai állami fennhatóság alatt álltak, azonban mégsem nevezhetők általános hatáskörű rendszereknek, mivel a munkavállalóknak csak egy részére terjedtek ki. Ennyiben hasonlítanak a privát nyugdíjrendszerekhez, hiszen azok is egy jól körülhatárolt személyi kört öleltek fel.

A magán-nyugdíjalapot szelektívítása elementáris erővel hozta felszínre egy állami, kötelező és általános nyugdíjrendszer bevezetésének igényét. Ennek ellenére rendkívül kiélezett politikai, gazdasági, adminisztratív, alkotmányjogi és finanszírozási viták közepette fogadta el a szövetségi törvényhozás a CCP/QPP létrehozását 1965-ben, de csak 1966 január 1-jétől léptek hatályba.

E két törvény – csakúgy, mint az összes többi szociális jóléti program – megalkotása során a honatyák szintén belekerültek abba az ördögi körbe, hogy a megalkotandó program egyidejűleg legyen *általános jellegű* – vagyis minden kanadai állampolgárra terjedjen ki –, illetve *kapcsolódjon munkavégzéshez* és maradjon – mind a jogalkotás, mind a működtetés – a *tartományok hatáskörében*. Az utolsó kívánalom – ami a kanadai alkotmányból eredt – figyelembevételével és megemlékezésével a kanadai szövetségi kormány csak abban az esetben hozhatott létre egy ilyen általános, kötelező, állami és munkavégzéshez kapcsolódó nyugdíjprogramot, ha ezzel a tartományok egyetértének. Jelen esetben a tartományok feltételesen járultak hozzá a CCP program felállításához. A feltétel pedig az volt, hogy minden tartománynak megmaradjon a joga, hogy saját maga is létrehozhat ilyen jellegű nyugdíjrendszert.

Ezzel a feltétellel mindeztől egy tartomány – Quebec – élt, amikor megalkotta a saját általános, kötelező, állami és munkavégzéshez kapcsolódó nyugdíjprogramját, a QPP-t.

A két program létrehozásakor egyik vezérlő elv az volt, hogy általuk csökkentsék a GIS/SPA terheit. Ugyanis azon biztosítottak esetén, akik jogot szereznek a CPP/QPP ellátásaira, egyáltalán nem vagy kisebb mértékben szorulnak a szövetségi költségvetésből támogatott jövedelemkiegészítésre (GIS/SPA).

A két program – CPP/QPP – a hozzátartozói ellátások és a nyugdíjalap managementjének módszerei (vagyonkezelés) kivételével szinte teljesen megegyezik. Az kompatibilitásból következő egyik legnagyobb előny, hogy a két rendszer ellátásainak portabilitása teljesen megoldott. E szerint ha egy biztosított valamelyik tartományból áttelepül Quebecbe – vagy viszont –, minden nehézség nélkül magával viheti a már korábban megszerzett biztosítási előzményeit, illetve jogosult lesz nyugellátásra.

Ezt követően – módszertani megfontolásból – csak a CPP-re vonatkozó jellemzőket tárgyaljuk és csak az ettől eltérő QPP-re vonatkozó sajátosságokat emeljük ki külön.

14.2. A CPP által fedezett személyek köre

A CPP minden olyan 18–70 év közötti, munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló kanadai – kivéve Quebec tartományt, hiszen a quebeciek a korábban említett QPP hatáskörébe tartoznak – személyre és a

magánvállalkozókra, aki rendelkezik a jogszabályban – éves szinten meghatározott – meghatározott minimális jövedelemmel⁵² egyaránt kiterjed.

Megjegyezzük, hogy a CPP ellátásokat függetlenül a jogosult tartózkodási helyétől – ez lehet külföldi ország is – folyósítani kell.

14.3. Az ún. megváltoztatási formula

Egyedülálló sajátossága a CPP-nek az ún. megváltoztatási formula. Főszabályszerűen a CPP törvényt csak a szövetségi jogalkotás módosíthatja. A fenti formula segítségével azonban a tartományi kormányok 2/3-ának – feltéve, hogy e tartományok legalább a kanadai lakosság 2/3-át tömörítik – fellépésével is lehet módosítani a CPP szabályait. Ez nem más, mint egy a tartományokat védő záradék.

14.4. A nyugdíj-credit vagy szolgálati idő megosztásának lehetősége

Az egyik – későbbiekben részletesen felsorolandó – CPP módosítás (1987) eredményeként a megszerzett szolgálati időt a házastársak között meg lehet osztani. Ennek az a feltétele, hogy a házasság – válással vagy érvénytelenítéssel – 1987 január 1. után szűnjön meg. Ez esetben – a jogszabály erejénél fogva kötelezően, de kérelmet kell benyújtani – a házastársak által az együttélés ideje alatt közösen megszerzett szolgálati időt egymás között egyenlő arányban meg kell osztani. Ez azért fontos, mert sok esetben a férj és a feleség nem azonos mértékű szolgálati időre lesz jogosult, hiszen a gyermekneveléssel, illetve a háztartási munkával eltöltött idő nem számít teljes értékű szolgálati időnek. Ha nem lenne mód a szolgálati idő megosztására, nagyon sok nő hátrányos helyzetbe kerülne a nyugdíj megállapításnál.

A megosztás egy közigazgatási aktus, mely az egészségügyi és szociális miniszter tudomásra jutásával válik kötelező erejűvé. A megosztás kérelemre indul. Az előterjesztésnek nincs időbeli korláta, kivéve ha az egyik házastárs elhalálozik.

A módosítást megelőzően a megosztás nem a jogszabály erejénél fogva volt kötelező, hanem csak a felek – önkéntes – külön megállapodása alapján jöhetett létre.

14.5. A CPP fontosabb módosításai

A CPP létrehozása óta számos módosítást élt meg. Ezek közül a legfontosabbakat az alábbiakban foglalhatjuk össze.

Elsőként bevezették az életszínvonal megtartásához igazodó éves indexálást, majd a diszkrimináció mentes ellátásokat, vagyis mind a férfiak, mind a nők azonos feltételek esetén azonos összegű ellátásban részesültek. 65 éves

⁵² Ezt az éves jövedelem figyelembevételével, évente meghatározott jövedelmiszintet "éves jövedelemkülönbözetnek vagy javadalmazási határnak is nevezhetjük".

életkor felett eltörölték az ún. nyugdíj- és jövedelemteszt intézményét. Lehetővé vált, hogy a nyugdíjavonuló személyek kérhessék a hét éven aluli gyermek nevelése miatt alacsony jövedelmű vagy jövedelem nélküli szolgálati évek figyelmen kívül hagyását.

1987 számos szignifikáns változást hozott a CPP rendszerében. Ekkor vezették be az ún. flexibilis nyugdíjkorhatárt (60 éves kortól kezdődően), emelték a rokkantnyugdíj összegét, lehetővé tették a hozzátartozói nyugdíj továbbfolyósítását újabb házasságkötést követően is, lehetővé tették a nyugdíj-creditek megosztását a házasfelek között válás esetén (erről korábban írtunk), illetve lehetővé tették az öregségi nyugdíj megosztását a házasfelek között.

Szinte permanens változásnak tekinthetjük, hogy a járulékok mértéke a rendszer hatálybalépése óta fokozatosan kúszott felfelé. Igazolással álljon itt az 1987–91 közötti öt év kimutatása.

7. sz. táblázat

A CPP-hez fizetendő nyugdíjjárulék mértékének változása (1987–91)

év	munkavállaló	munkáltató	magánvállalkozó
1987	1.9%	1.9%	3.8%
1888	2.0%	2.0%	4.0%
1989	2.1%	2.1%	4.2%
1990	2.2%	2.2%	4.4%
1991	2.3%	2.3%	4.6%

Forrás: Overview the income securities programs of the Health and Welfare Canada, 1990, 11. p.

14.6. A CPP egyes ellátásai

A CPP keretében az alábbi ellátások folyósíthatók: öregségi, rokkantsági és hozzátartozói nyugdíj. Ez utóbbin belül megkülönböztethetjük az özvegyi nyugdíjat, az árvaellátást és a temetési segély alprogramokat. Az alábbiakban ezek – az általános áttekintő részben nem érintett sajátosságainak – áttekintését végezzük el.

A Kanada és Quebec Nyugdíj Alapok által fizetett ellátások havi összege CN\$-ba (1989)

Ellátás típusa	Kanada Nyugdíjalap (CPP)	Quebec Nyugdíjalap (QPP)
öregségi nyugdíj	556.25	556.25
rokkantsági nyugdíj	681.23	681.23
özvegyi nyugdíj		
65. év betöltése után	333.75	333.75
55-65. éves kor között	311.61	546.39
55. éves kor alatt	311.61	472.63
árvaellátás	103.02	29.00

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare)
September, 1989, 19. p.

14.7. Az öregségi nyugdíjra vonatkozó főbb szabályok

14.7.1. Jogosultsági feltételek

Az öregségi nyugdíj folyósításához három konjunktív feltétel szükséges. Az igénylő fizessen járulékot, a jogszabályban meghatározott életkort betöltse és – meghatározott esetekben – ne végezzen munkát.⁵³

Részletesen az utóbbi két feltétellel foglalkozunk.

Mint korábban jeleztük a CPP az ún. flexibilis nyugdíjkorhatár elvén alapul. E szerint minden jogosult már akár 60 éves korában elmehet nyugdíjba, de az ún. teljes összegű nyugdíjat csak meghatározott plusz feltételek – szervezett munkavégzés keretében kereső tevékenységet nem vagy csak részmunkaidőben⁵⁴ végezhet – esetén kaphatja meg. A 65 éves életkor előtt nyugdíjbavonuló személy a teljes nyugdíjnak csak egy csökkentett összegére lesz jogosult. A 65 éves kor betöltése után már nincs ilyen korlátozás, hiszen függetlenül a nyugdíjas munkavégzésétől a teljes összegű nyugdíjra szerez jogot. Sőt a 65 éves kor után végzett – járulékfizetési vonzatú munkavégzéssel megszerzett évekkal ki lehet cserélni a korábbi rosszabb keresetű éveket, emelve ezzel is a nyugdíj alapjául szolgáló átlagkeresetet.

⁵³ Sok más ország nyugdíjrendszerétől eltérően a CPP nem kívánja meg az ún. minimális szolgálati idő meglétét.

⁵⁴ A részmunkaidőben kapott jövedelem – éves szinten – nem haladhatja meg a teljes összegű nyugdíj (65 éves kor betöltése után) összegét.

14.7.2. Az öregségi nyugdíj összege

A teljes összegű öregségi nyugdíjként a járulékfizetési időtartam⁵⁵ indexált⁵⁶ havi átlagkeresetének 25%-át kaphatja kézhez a jogosult.

Bizonyos esetekben a kedvezőtlen – amikor nem, vagy csak nagyon kevés jövedelme volt – járulékfizetési időket figyelmen kívül lehet hagyni. Általában két fontos esetszoportnál alkalmazzák ezt a szabályt: a rokkantaknál és a gyermeknevelés, betegség, tanulói vagy hallgatói viszony, illetve munkanélküliség miatt keletkezett kedvezőtlen anyagi kondíciójú szolgálati évek esetén.

Az első esetben a kizárás feltétel nélküli. Más szóval minden olyan év, melyben a biztosított rokkant volt kizárható a nyugdíj megállapításánál.

A második esetszoportban felsorolt ok(ok) miatt lecsökkent jövedelmű éveket azonban csak meghatározott megszorítással lehet "kidobni". A jogszabály ilyen esetekben maximum az összes járulékfizetési éve 15%-át engedi kizárni.⁵⁷ Ez alól egyedüli kivétel a gyermeknevelés, mert ez esetben a hét éven aluli gyermekneveléssel töltött éveket teljes egészében ki lehet zárni. E rendelkezéssel igyekeznek megakadályozni, hogy a gyermeknevelés hátrányosan befolyásolja a biztosított személy későbbi nyugdíját. Másszóval igyekeznek támogatni – ily módon is – a gyermekvállalást.

Az ún. csökkentett öregségi nyugdíj – 60–65 év közötti nyugdíjbavonulás esetén – összege havonta – a 65 éves korban elérhető maximból (a korábbi átlagkereset 25%-a) kiindulva – 0.5%-kal csökken.⁵⁸

Ennek a "büntető" jellegű levonásnak az ellenkezője érvényesül a továbbdolgozás esetén. Ha a jogosult 65. életévének betöltése után tovább dolgozik, mindaddig, amíg nyugdíjba nem vonul havonta 0.5%-kal emelkedik a nyugdíja. 70 év felett azonban már nem jár ez az ösztönzés. Tehát maximum 30%-kal lehet csökkenteni, illetve növelni a teljes összegű öregségi nyugdíjat.

⁵⁵ A járulékfizetési időtartam azt az időintervallumot jelenti, amely alatt a biztosított járulékot fizetett. A CPP esetén ennek legkorábbi napja 1966 január 1. lehet – amikor bevezették a rendszert –, illetve az a nap, amikor a biztosított a CPP által elismert kereső tevékenységét elkezdte és mindaddig a napig tart, amíg nyugdíjba nem vonul.

⁵⁶ Összehasonlítva a munkahelyi nyugdíjrendszerekkel, melyek az ún. teljes életpályakeresetet veszik alapul az indexálás a CPP/QPP egyik legnagyobb előnye.

⁵⁷ Például, ha valaki 40 éven keresztül fizette a járulékot, de ebből 20 éven át – a fenti okok miatt – nagyon alacsony vagy éppen semmilyen jövedelme nem volt, nem lehet mind a 20 évet, hanem csak a 40 év 15%-át, vagyis 6 évet lehet kizárni.

⁵⁸ Például tételezzük fel, hogy a kedvezményezett teljes összegű nyugdíja évi 5.000 \$. 64 éves korában, vagyis 12 hónappal a teljes nyugdíjra jogosító (65) életkor előtt. A vonatkozó "büntető" szabály szerint a nyugdíját 6%-kal (12x0.5%) kell csökkenteni. Vagyis az 5.000 \$ helyett 4.700 \$ nyugdíjra lesz jogosult.

További kedvezmény, hogy az a jogosult, aki 70. életévének betöltése után igényli a nyugdíját maximum – 70 éves születésnapját megelőző – 12 hónapra visszamenőleg járó nyugdíját is megkapja.⁵⁹

Összesen több mint két millió kanadai állampolgár részesül CPP/QPP öregségi nyugellátásban. Ez 7.6 milliárd CN\$ kiadást jelentett 1989-ben. Ez évben a CPP keretében kifizetett nyugellátás maximális összege havi 556\$ volt.

14.7.3. Az öregségi nyugdíj kiegyenlítése a házastársak között

A CPP szabályai szerint lehetőség van arra, hogy a házasságban vagy élettársi viszonyban huzamos ideje együttélő és a minimum nyugdíkorhatárt (60 év) betöltött jogosultak kérjék, hogy az őket külön-külön megillető nyugdíjakat egységesen állapítsák meg részükre. E szabály alkalmazása csak abban az esetben tiltott, ha a felek előre – szerződésben – megtiltották e kiegyenlítési mechanizmus érvényesítését. A kiegyenlítési szabályt abban az esetben sem lehet alkalmazni, ha az egyik fél quebeci lakos. Ennek az a magyarázata, hogy a QPP nem ismeri ezt a jogintézményt.

14.8. Rokkantsági nyugdíjra vonatkozó szabályok

14.8. 1. Jogosultsági feltételek

Rokkantsági nyugdíjra mindazon biztosított jogosult, aki a jogszabályban meghatározott járulékfizetési kötelezettségének eleget tett és rokkant.

A rokkantságnak – pszichikai vagy fizikai egyaránt – súlyos fokúnak és tartósnak kell lennie. A *súlyos fok* azt jelenti, hogy a rokkant személy állapota miatt semmilyen jól jövedelmező (substantially gainful occupation) állást nem tud vállalni. A *tartós* kitétel azt jelenti, hogy a rokkantság nem ideiglenesen, hanem hosszab vagy előre nem látható időtartamon keresztül fennáll, illetve a rokkant személy halálát eredményez(het)i.

Ami a jogszabályban előírt minimális járulékfizetést illeti csak az kaphat rokkantsági nyugdíjat, aki megrokkánását megelőző tíz év alatt legalább öt éven keresztül vagy a megrokkánást közvetlenül megelőző három éven belül két éven át fizetett járulékot. Megjegyezzük, hogy a rokkantsági nyugdíjas az ellátás megnyílásának napjától már nem kötelezhető járulékfizetésre.

⁵⁹ Például az, aki 70. életévének betöltését követő egy év múlva (71 évesen) megnyugdíjba, összesen 24 hónapra visszamenőleg kaphat ellátást. Az első 12 hónap a 70. életév betöltése után 12 hónap alapján illeti meg. A második 12 hónapot annak a szabálynak az alkalmazása adja, miszerint a 70. életév betöltése után igényelt nyugdíj esetén maximum 12 hónapra visszamenőleg lehet megítélni a nyugdíjat.

14.8.2. A rokkantsági nyugdíj összege

A rokkantsági nyugdíj két komponensből tevődik össze. Egyrészt egy fix összegű részből (ún. flat-rate component), amely független a megrokkulás előtti fizetéstől és egy jövedelemfüggő (earnings related) részből. Ez utóbbi mértéke a rokkant személyt jövedelmi kondícióit alapulvéve a teljes összegű öregségi nyugdíj 75%-a.⁶⁰

14.8.3. A rokkantsági nyugdíj folyósítása

A rokkantsági nyugdíjat legkorábban a rokkantság bekövetkezésétől számított negyedik hónap első napjától kezdik folyósítani.

A nyugdíjat a rokkant személy 65 éves koráig vagy rokkantságának megszűnéséig, illetve haláláig folyósítják. A 65. életév betöltésekor a rokkantsági nyugdíj automatikusan átváltozik öregségi nyugdíjjá.

14.8.4. A rokkant személy gyermekének járó ellátások

Abban az esetben, ha a rokkantnyugdíjasnak legalább egy kiskorú (18 éven aluli) vagy 18–25 év közötti nappali tagozaton iskolai tanulmányokat folytató⁶¹ gyermeke van, kiegészítő ellátásra lesz jogosult.

Az ellátást a rokkantsági nyugdíj megnyílásától, illetve a gyermek születésének (örökbefogadásának) időpontjától kezdődően kell folyósítani mindaddig, amíg a rokkantsági nyugdíj folyósítható.

A pontosítás kedvéért külön ki kell emelnünk azt az esetet, amikor a rokkantsági nyugdíj öregségi nyugdíjjá konvertálódik át. Ilyenkor az átváltás napján ez a kiegészítő ellátás automatikusan megszűnik, holott a rokkantság továbbra is fennáll. Meg kell szüntetni a folyósítását abban az esetben is, ha a gyermek oldalán következik be a kizáró feltétel, vagyis már befejezte nappali tagozatos tanulmányait vagy meghal.

Az esetben, ha mindkét szülő rokkant *és/vagy* elhalálozik dupla összegű kiegészítő ellátás vagy a kiegészítő ellátás *és/vagy* az árvaellátás jár a gyermeknek, feltéve, hogy mindkét szülő jogosult volt rokkantsági nyugdíjra.

Az ellátás mértéke megegyezik az – később tárgyalandó – árvaellátás összegével.

14.9. Hozzá tartozói nyugellátások

A CPP a hozzátartozói ellátások keretében az özvegyi nyugdíj, az árvaellátás és a temetési segély intézményeit szabályozza.

⁶⁰ 1989-ben a rokkantsági nyugdíj havi maximuma 681 \$ volt.

⁶¹ Megjegyezzük, hogy a tanulmányok befejezését követően az ellátás folyósítása automatikusan megszűnik. Feléled azonban, ha a 25 éven aluli gyermek nappali tagozatos tanulmányait újrakezdi.

14.9.1. Az özvegyi nyugdíj jogosultsági feltételei

Özvegyi nyugdíjra lesz jogosult minden túlélő házas- vagy élettárs (ha az elhalálozás előtt legalább egy évig együtt élnek), akinek házas- vagy élettársa az elhalálozásakor egy jogszabályban meghatározott tartamú járulékfizetési kötelezettségnek eleget tett. Megjegyezzük, hogy az elvált túlélő házastárs nem jogosult özvegyi nyugdíjra.

A minimálisan előírt járulékfizetés tartamát a 9. sz. táblázatban foglaltuk össze.

9. sz. táblázat

Az özvegyi nyugdíjjogosultsághoz szükséges járulékfizetési idő tartama

az elhunyt CPP-ben eltöltött éveinek száma	a minimálisan előírt járulékfizetés időtartama (években)
9-nél kevesebb	legalább 3 év
9–30 év	legalább a CPP-ben eltöltött évek számának 1/3-a
30-nál több	legalább 10 év

Forrás: Overview the income security programs of Health and Welfare Canada (Old Age Security, Canada Pension Plan, Family Allowances) Income Security Branch, Health and Welfare Canada, 1990, 14. p.

A járulékfizetésen túl – a túlélő házas- élettárs oldalán – az alábbi vagylagos feltételek is szükségesek az ellátás folyósításához. Az özvegynek be kell töltenie az öregségi nyugdíjkorhatárt (65 év), vagy ha nem töltötte be ezt az életkort, akkor legalább a 35. életévét kell betöltenie és kiskorú gyermek(ek) ellátásáról kell gondoskodnia vagy rokkantnak kell lennie.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy az öregségi nyugdíjkorhatárt elért özvegy esetén semmilyen további plusz feltételeket nem kíván meg a jogszabály, míg abban az esetben, ha ezt az életkort nem éri el további plusz feltételeknek kell megfelelnie.

A rendszer bevezetésekor elfogadott elv volt, hogy a túlélő házastárs újrَاهázasodásával elvesztette az özvegyi nyugdíjjogosultságát. Ezt a gyakorlatot először a QPP (1984), majd a CPP (1987) – visszamenőleges hatállyal – megváltoztatta és kifizette az elmaradt ellátásokat.

14.9.2. Az özvegyi nyugdíj-mértéke

Az özvegyi nyugdíj mértékét a fenti jogosultsági feltételek szerint külön kell tárgyalnunk.

Az öregségi nyugdíjkorhatárt (65 év) betöltött özvegy esetén az ellátás mértéke megegyezik annak az összegnek (az elhunyt öregségi nyugdíja) a 60%-ával, ami az elhunytat – elhalálozásakor – megillette vagy megillette volna.⁶²

Ha a túlélő házastárs még *nem töltötte be az öregségi nyugdíjkorhatárt*, az özvegyi nyugdíj két komponensből tevődik össze. Az egyik rész fix összegű, míg a másik – az elhunyt öregségi nyugdíját alapul vevő – keresetfüggő. A keresetarányos rész az elhunytat az elhalálozáskor megillett öregségi nyugdíj 37.5%-a.

Abban az esetben, ha a túlélő házastárs 35–45 éves kor között van és nincs tartásra szoruló gyermeke, ő maga pedig nem rokkant az özvegyi nyugdíj összegét csökkenteni kell. A csökkentés mértéke – a fix + keresetarányos metodikával kiszámított özvegyi nyugdíj alapulvételével – havi 1/20 rész. Az ellátást annyi hónappal kell csökkenteni, ahány hónap hiányzik a 45. életévhez.⁶³

Ha a túlélő házastárs rokkant vagy tartásra szoruló gyermek(ek)ről gondoskodik, de nem felel meg az életkori feltételeknek – nem töltötte be legalább a 35. életévét – az özvegyi nyugdíj folyósítását fel kell függeszteni.

A nyugellátás mértékének másik szignifikáns meghatározója az éves maximum nyugdíjjárulék alapjául szolgáló jövedelem (*Yearly Maximum Pensionable Earnings – YMPE*).⁶⁴ Ez limitálja mind a járulékfizetést, mind az ellátás összegét. Lefordítva az ellátások mértékére ez azt jelenti, hogy az a munkavállaló, aki körülbelül az YMPE körül keres, az maximális CPP/QPP ellátásra szerez jogot. Ha a jövedelme az YMPE alatt van, nyugdíja a maximum CPP/QPP-nél alacsonyabb összegű lesz. Abban az esetben, ha jövedelem meghaladja az YMPE szintjét, akkor sem kaphat magasabb ellátást, mint a maximum CPP/QPP. Az YMPE-n felüli jövedelem lesz az egyik meghatározó forrása a kiegészítő nyugellátásoknak.

14.9.3. Az összevont nyugellátás

Az özvegyi nyugellátásban részesülő személy – ha munkát végez és járulékot fizet – saját jogán jogosult lesz öregségi vagy rokkantsági nyugdíjra. Ez esetben a túlélő házastárs ún. összevont nyugellátásra lesz jogosult. Ezt az alábbi módszerrel számítják ki.

⁶² 1989-ben ez havi 472 \$ volt.

⁶³ Például vegyük azt az esetet, amikor a túlélő házastárs 44 éves és összesen – fix és változó együttesen – 1.000 \$ özvegyi nyugdíj illetné meg, ha már betöltötte volna a 45. életévét. Ez esetben egy éve, vagyis 12 hónapja hiányzik a 45. életévéhez. A csökkentés mértéke ezért 12-szer 1/120-ad rész, vagyis 12/120-ad rész lesz. Az 1/120-ad rész az 8,3 \$-nak felel meg. A levonás összege tehát 99,6 \$ lesz.

⁶⁴ Ezt évente – a bérnövekedéseknek megfelelően – változtatják.

Első eset, amikor a jogosult 65 év alatti (csak rokkantsági és özvegyi nyugdíj összevonásáról lehet szó, mivel a teljes jogú nyugdíjkorhatár 65 év). Ez esetben fix összegű ellátásban részesül, vagyis az özvegyi nyugdíj fix összegű – mivel 65 év alatti – komponense, illetve a rokkantsági nyugdíj fix összegű komponense közül a magasabb összeget választhatja.

Ezt követően, ha a jogosult betöltötte a 65. életévét az – előző mondatban kiszámolt – fix összeg kiegészül az özvegyi nyugdíj és a túlélő házastársat a saját jogán megillető keresetarányos nyugdíjhányaddal. Egyedüli megszorítás, hogy az ily módon összevont nyugdíjak együttes összege nem haladhatja meg a nyugdíjbavonulás évében érvényes öregségi nyugdíj maximumát.

14.10. Az árvaellátás

14.10.1. Az árvaellátás jogosultsági szabályai

Az előírt járulékfizetési kötelezettségének⁶⁵ eleget tett biztosított túlélő gyermeke árvaellátásra jogosult.

Árvaellátásra az az árva jogosult, aki 18. életévét nem töltötte be, vagy 18–25 éves kora között nappali tagozaton tanulmányokat folytat.⁶⁶ Az árvaellátás minden jogosult árva után egyaránt jár.

14.10.2. Az árvaellátás összege

Az árvaellátás havi összege megegyezik a 65 év alatti özvegynek fizetett fix összegű nyugdíjjal.

Kétszeres összegű árvaellátás és/vagy a rokkant személy gyermekét megillető ellátás jár annak az árvának, akinek mindkét szülője rokkant vagy elhunyt és mindkét ellátásra előterjesztette igényét.

Az árvaellátást az elhalálozás hónapját követő hónap első napjától folyósítják.

14.11. Temetési segély

Az előírt járulékfizetési kötelezettségének⁶⁷ eleget tett biztosított elhalálozása esetén temetési segélyre lesz jogosult.

A temetési segély fix összegű – az elhunyt személyt megillető öregségi nyugdíj havi összegének hatszorosa – ellátás.

⁶⁵ Ez megegyezik az özvegyi nyugdíjnál leírtakkal.

⁶⁶ Megjegyezzük, hogy – megegyezően a rokkant személy gyermekének járó ellátásnál tárgyaltakkal – a tanulmányok befejezését követően az ellátás folyósítása automatikusan megszűnik. Feléled azonban, ha a 25 éven aluli gyermek nappali tagozatos tanulmányait újrakezdi.

⁶⁷ Ez szintén megegyezik az özvegyi nyugdíjnál leírtakkal.

A temetési segély összege azonban nem lehet több a mindenkori öregségi nyugdíj alapjául szolgáló kereset 10%-ánál.

14.12. A CPP/QPP pénzügyi alapjai

A CPP/QPP finanszírozása pénzügy-technikailag egy megduplázott újraelosztáshoz hasonlít. A járulékfizetésre kötelezettek befizetései után a promt kifizetéseken felül megmaradó összeget a pénzt kezelő szövetségi pénzügyintézmény kölcsön formájában kihelyezi a tartományokhoz — növelve ezzel a pillanatnyi pénzügyi stabilitásukat —, akik meghatározott idő elteltével kötelesek azt visszafizetni. Vagy egyéb módszerek — részvényvásárlás, ingatlanügyletek stb. — segítségével befektetik.

A CPP-t — társadalombiztosítási jellegéből következően — járulékfizetésekből finanszírozzák. Járulékfizetésre mindazon munkavállalók kötelezettek, akik a rendszer kedvezményezettjei. A munkavállalókon kívül a munkáltatók is — a dolgozókkal azonos mértékben — kötelesek járulékot fizetni.

A járulékfizetés a mindenkori jövedelemhez igazodik. Két megszorító feltétel befolyásolja a járulékfizetést. Létezik egy ún. *javadalmazási határ* és egy *jövedelmi plafon*. Mint korábban írtuk, a javadalmazási határ alatti jövedelemmel rendelkező személy nem lehet a CPP kedvezményezettje, míg a jövedelmi plafon feletti keresetrész után nem lehet járulékot fizetni.⁶⁸

1987 január elsejétől kezdődően a járulékok mértékét évente felülvizsgálják.

14.13. A fully és partially funding rendszerek közötti különbség

A CPP/QPP eltérően a kiegészítő biztosításoktól az ún. részleges tőkefedezeti "partially funding" elv szerint funkcionál.

Először a teljes tőkefedezeti alapon működő rendszerek — munkahelyi, illetve kiegészítő nyugdíjalapok — sajátosságait vázoljuk. A teljes tőkefedezet azt jelenti, hogy — jogszabályi előírásoknak megfelelően — a nyugdíjakat finanszírozó pénzalap tartalék (mobilizálható) tőkéjének mindenkor elegendőnek kell lenni az adott pillanatban összes nyugdíjas személy — kalkulált — várható nyugdíjas éveinek teljes tartamára folyósítandó nyugdíj fizetésére.⁶⁹

⁶⁸ Tájékoztatásul közöljük, hogy a jövedelmi plafon általában az aktuális éves átlagkeresettel megegyező, míg a javadalmazási határ e plafonnak a 10%-a.

⁶⁹ A munkahelyi nyugdíjalapok (occupational pension plan) teljes tőkefedezeti elvre helyezését a dolgozói érdekek védelme diktálta. Elsősorban azon helyzet ellen véd, amikor a munkáltató csőd vagy önkéntes elhatározással befejezi tevékenységét. Ha nem a teljes tőkefedezeti elvet alkalmaznák, akkor fennállna annak a veszélye, hogy sok nyugdíjas ellátás nélkül maradna. Természetesen a teljes tőkefedezeti rendszer sem képes a munkát végző, potenciális nyugdíjasok jövedelmét biztosítani, hiszen egy csőd, felszámolás vagy a vállalkozás megszűnése esetén a még aktív dolgozók által befizetett összeg visszatérítése is veszélyben van.

Ezzel szemben részleges tőkefedezeti elven alapuló rendszereknek – mint például a CPP/QPP – nem kell ilyen mértékű "biztonsági tartalékot" képezniük. Elég, ha a folyó kiadások fedezésére áll rendelkezésre elegendő tőke. A többit megfelelő – általában jogszabályban előírt megszorító – garanciával be lehet fektetni.

A legutóbbi felmérések szerint nem lenne érdemes a CPP/QPP programokat teljes tőkefedezeti alapra helyezni, mert ezáltal nem növekedne számottevően a jogosultak biztonsága, ugyanakkor a fent említett tartományi kölcsönzési lehetőség teljesen vagy legalábbis nagymértékben bedugulna.

14.14. A CPP adminisztrációja

A kanadai Egészségügyi és Szociális Minisztérium ún. Income Security Programs osztálya a tartományokban lévő helyi kirendeltségeik segítségével látják el a CPP-vel kapcsolatos adminisztratív feladatokat.

A nemzetközi szociálpolitikai egyezmények (ld. korábban) alapján folyósítandó ellátásokkal kapcsolatos adminisztratív feladatokat a minisztérium egy országos hatáskörrel rendelkező osztálya (International Operations Division) végzi.

A QPP program adminisztratív feladatait a Régie des Rentes du Québec és a Caisse des Depots du Quebec végzik. Az első a járulékok beszedéséért, a második a pénzalap kezeléséért – elsősorban a fölöslegként képződő tartalékok megfelelő befektetéséért⁷⁰ – felelős.

14.16. A CPP ellátások indexálása

A CPP ellátásokat minden év január elsején – a fogyasztói árindex változásához – igazodva indexálják.

14.17. A CPP személyi jövedelemadó vonatkozásai

A rendszer bevezetésekor a CPP/QPP-hez fizetett járulékokat a jövedelemadóból le lehetett vonni. Később finansziális szempontokból megváltoztatták ezt a szabályt. Jelenleg az adó alapjából lehet levonni a befizetett CPP/QPP járulékot.

Más megítélés alá esnek a folyósított ellátások. Ezek – mint készpénz-jövedelem – mind a szövetségi, mind a tartományi személyi jövedelemadó törvény alapján adófizetési kötelezettség alá esnek.

⁷⁰ Megjegyezzük, hogy a befektetési politikájának kialakításánál némi korlátozással kellett számolnia. Jogszabály rögzítette, hogy amennyiben az alap pénzkölcsönzés útján kívánja növelni bevételeit, a Quebec tartomány, a quebeci cégek és intézmények (például Hydro-Quebec, városi önkormányzatok stb.) elsőbbséget élvez a többi kölcsönző előtt. Továbbá csak megfelelő garanciákkal rendelkező magáncégeknek nyújthat kölcsönt, illetve fektethet be tőkét.

14.18. A CPP/QPP rövid értékelése jövedelem-biztonságteremtő szempontból

Eredeti rendeletetése szerint a CPP/QPP a nyugdíjas korábbi jövedelmének 25%–100% között váltakozó arányát volt hivatott biztosítani.

A gyakorlatban megfigyelhető, hogy a legtöbb CPP/QPP nyugdíjas nyugdíja messze elmarad a maximálisan kifizethető ellátástól.⁷¹ Ennek magyarázata, hogy a nyugdíj alapjául szolgáló átlagkeresetek elmaradnak az átlagkeresettől. Ezért sok esetben a CPP/QPP és az OAS együttesen sem tudja biztosítani a szegénység feletti megélhetéshez szükséges összeget. A szegénységi küszöb feletti jövedelem csak a GIS segítségével biztosítható. Az alábbi táblázat szemlélteti az OAS–CPP/QPP–GIS viszonyát, illetve a GIS szükségességét a szegénység megelőzésére.

10. sz. táblázat

Az állampolgári jogon járó (OAS) és a maximális CPP/QPP nyugellátások együttes összege
CNS-ban (1989)

	egyedülálló nyugdíjas	nyugdíjas házaspár, akik közül legalább az egyik maximális CPP/QPP ellátásra jogosult
OAS nyugdíj összege	3.950	7.900
CPP/QPP nyugdíj összege	6.801	6.801
összesen (OAS + CPP/QPP)	10.751	14.701
jövedelem-kiegészítés (GIS) összege	1.465	2.886
összes nyugdíjjövedelem	12.217	17.587
szegénységi küszöb (nagyvárosban)	12.037	15.881

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare)
September, 1989, 25. p.

A táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy az 500.000 nagyobb lélekszámú városban élő nyugdíjasok kiemelése a szegénységből nem képzelhető el a GIS nélkül. Tovább súlyosbodik a helyzet, ha a nyugdíjas nem a maximális CPP/QPP ellátásra – márpedig a gyakorlatban ez a gyakoribb –, hanem csak az átlagos mértékűre jogosult.

⁷¹ 1989-ben végzett felmérés szerint a CPP-ből folyósított nyugdíj átlaga 313 \$ volt, mindössze 56%-a a lehetséges maximumnak (556 \$).

Az állampolgári jogon járó (OAS) és a maximális CPP/QPP nyugellátások 50%-ára jogosult nyugdíjas jövedelmének együttes összege és viszonya a szegénységi küszöbhez CNS-ban (1989)

	egyedülálló nyugdíjas	nyugdíjas házaspár, akik közül legalább az egyik maximális CPP/QPP ellátásra jogosult
OAS nyugdíj összege	3.950	7.900
CPP/QPP nyugdíj összege	3.401	3.401
összesen (OAS + CPP/QPP)	7.351	11.300
jövedelem-kiegészítés		
(GIS) összege	3.080	4.500
összes nyugdíjjövedelem	10.430	15.801
szegénységi küszöb		
(nagyvárosban)	12.037	15.881
megélhetési hiány	-1.607	-80

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare) September, 1989, 27. p.

A fenti táblázat szemléletesen mutatja, hogy az átlagos CPP/QPP ellátásban részesülő nyugdíjas jövedelmét a magas GIS ellátással is mindössze a szegénységi küszöbhez közel lehet feltornáztatni, de még mindig alatta marad. Az egyedülálló nyugdíjas esetén pedig a jövedelem-hiány szignifikáns. A szegény nyugdíjasok legtöbbször az ún. szegény munkavállalók közül kerülnek ki, ugyanis az ő átlagkeresetük alacsony és e miatt alacsony nyugdíjjárulékot fizetnek, ami egyenesen vezet az alacsony mértékű nyugellátáshoz.

Az alacsony mértékű nyugdíjjárulékfizetés leggyakoribb okai az alábbiakban foglalhatók össze: Az ideiglenesen munkanélküli személy nem tud megfelelő mértékű járulékot fizetni. Az e csoporthoz tartozók hátrányos helyzetét hivatott kiküszöbölni az ún. rossz szolgálati idő "kidobásának" (ld. fentebb) intézménye. A többi csoport a krónikus (hosszú távú) munkanélküliek közül, az alacsony keresetűek közül és a rész munkaidőben foglalkoztatott munkavállalók közül kerül ki. E helyen nem foglalkozunk külön az ún. nem önkéntes — foglalkoztatáspolitikai indíttatású — rész munkaidős (part time job) foglalkoztatás hatásairól. Ennek ellenére elgondolkodtató, hogy a rész munkaidős foglalkoztatás egyre gyakoribb megoldásként kezd elterjedni és kizárólag a foglalkoztatáspolitikai előnyeit szem előtt tartva figyelmen kívül hagyják a szociális jogi hátrányos — nyugdíjalapcsökkentő — hatását. A nyugdíjbavonuláskor ugyanis az ún. élet-kereset figyelembe vételekor — a

jelenlegi szabályozás szerint — nem veszik figyelembe az alacsonyabb jövedelmű részfoglalkozással megszerzett éveket.

15. Az állami nyugellátásokat kiegészítő rendszerek

Mint korábban körvonalaztuk, a kanadai időskori jövedelembiztonsági rendszer harmadik szintjét az állami nyugdíjrendszereket kiegészítő privát kezdeményezések jelentik. A továbbiakban ezek áttekintésével foglalkozunk.

15.1. Az öregségi magánbiztosítás szerepe Kanadában

Már szóltunk a kiegészítő magánbiztosításokról. Ott azt ígértük, hogy kicsit részletesebben visszatérünk e kérdéskörre. Most beváltjuk ígretünket és megvizsgáljuk a kanadai kiegészítő, magánbiztosítások szerepét az öregségi nyugellátás területén.

A kiegészítő magánbiztosítások tárgyalásánál számos tényezőt kell érintenünk. Ezek közül mi a két legfontosabbat és legvitatottabbat emeljük ki. Az első kardinális vitapont a kiegészítő biztosítás *elérhetőségének (availability)* kérdése, vagyis kik azok, akik képesek a rendszerhez csatlakozni. A másik érdeklődésre számot tartható kérdés az *adózáshoz* kapcsolódik, ugyanis a kiegészítő nyugdíjalapokhoz befizetett összeg után sem a munkáltató, sem a szerződő magánszemély nem fizet adót. Ezzel a magánbiztosítások egy impliciten megnyilvánuló közösségi (szociálpolitikai) szerepet kapnak.

Kanadában a kiegészítő magánbiztosítások túlnyomó többségükben — kivéve a néhány kölcsönösségi (mutual-benefit societies), illetve szövetkezési elven alapuló pénzalapot, melyek ún. non-profit alapon működnek — profitérdekelt vállalkozások. A biztosító menedzsere tehát abban érdekelt, hogy a szerződésben vállalt nyugdíjfizetési kötelezettségének maradéktalanul eleget tudjon tenni, fedezze az intézmény kiadásait, illetve profitot produkáljon.

Sokan — elhamarkodottan — arra az álláspontra jutnak, hogy minden esetben az ún. non-profit — tehát a költségeken felüli minden hasznot visszafordítanak az ellátásokra — elven működő pénzalapok magasabb nyugdíjat fizetnek, mint a saját profitérdekeit is szem előtt tartó biztosító társaság. A magánbiztosítók éppen a perszonális profitorientáltságuk — ami elsősorban a piacon realizálódik — miatt jobban felkészült szakembereikkel, profi befektetési gyakorlatukkal kiválóan tudják kezelni az alapot, növelve a bevételeiket. Ezáltal pedig a biztosítást kötő személyek felé — elsősorban piaci megfontolásokon alapulva — is bizonyos kedvezményeket — például magasabb összegű nyugdíj — nyújtanak. Tehát nem minden esetben igaz, hogy a non-profit elven működő nyugdíjalapok magasabb ellátást folyósítanak, mint a kiegészítő biztosítások. Ennek a kérdésnek a részletes tárgyalása azonban meghaladja jelenlegi terjedelmi lehetőségeinket. Ezért inkább visszatérünk az egyes magánkezdeményezések ismérveinek bemutatásához.

A profit és non-profit magánkezdeményezések között az adminisztrációjukban mutatkozik lényeges eltérés.

A magánbiztosítóknál a menedzserek elsődleges feladata a rájuk bízott vagyon *biztonságos* megőrzése, illetve lehetőség szerinti gyarapítása. A magánbiztosítók előnyben részesítik a csoportos biztosítás formációját, mert ez esetben könnyebben tudják realizálni az előbb említett célt, ugyanis egy csoport minden esetben kevésbé "mozgékony", mint egy egyén egyedül. A pénzkezelés biztonságát még tovább fokozza, ha e csoportos biztosítás alanyai egy relatíve stabil, folyamatos jövedelmet biztosító munkahelyen dolgoznak. Ellenben nagyon költséges, ha az egyén csatlakozik az egyik alaphoz, majd rövid idő elteltével átmegy a másikhoz és így tovább.

Néhány iparágban — elsősorban ott, ahol kis- és középüzemek dominálnak —, illetve amelyben a munkavállalók — szektoron belüli — munkahelyek közötti belső mozgása nagy az ún. ágazati (nyugdíj)alapokat hoztak létre. Ez különösen azokra az iparágakra vonatkozik, amelyben ágazati kollektív szerződést kötöttek.

15.2. A kiegészítő, privát nyugdíjbiztosítás főbb problémái

A számos tapasztalható probléma közül, mi csak — általunk fontosnak ítélt — hárommal foglalkozunk. A *nyugellátás megszerzéséhez szükséges minimális időtartam* (ún. vesting period), az *ellátás portabilitása* és a *kiegészítő nyugdíj limitálása*.

Az első a nyugellátás megszerzése, vagyis milyen feltételek mellett válik a nyugdíjba vonuló személy jogosulttá. Alapesetben a nyugdíjbiztosítási szerződésben a felek megállapodnak abban, hogy hány év díjfizetés szükséges a jogosultság megnyílásához.

Minden tartományban jogszabály rögzíti a nyugdíj megszerzéséhez szükséges minimális biztosítási idő tartamát. Átlagosan 10 év, amit azzal is tovább korlátoznak, hogy 45. életév betöltése után belépő munkavállaló — tartományonként eltérően — nem szerezhet jogot kiegészítő nyugdíjra.

Abban az esetben, ha a jogosultsághoz szükséges minimális időtartam megszerzése előtt lép ki a munkavállaló a biztosításból, a kilépésig befizetett biztosítási díj és ezen összeg kamata illeti meg a kilépőt, de a munkáltató által befizetett biztosítási díjra és kamataira nem lesz jogosult. Mászóval ez a szabály azt is magában rejt, hogy ilyen kilépés esetén a nyugdíjjogosultság elvesz. Mászóval a minimális díjfizetési idő előtti kilépés esetén attól az alaptól, ahonnan a biztosított kilépett semminemű nyugdíjra nem lesz jogosult. Az olyan típusú alapoknál, ahol a biztosítási díjat teljes egészében — nem kevés ilyen alap működik Kanadában — a munkáltató fizeti, a fent említett — időelőtti — kilépés esetén a munkavállaló semmilyen összegre és természetesen nyugellátásra sem lesz jogosult.

Az első problémakörhöz szorosan kapcsolódik a második problémakör, nevezetesen az ún. portabilitás — vagyis a nyugdíjalapok közötti átjárhatóság — kérdése. Mászóval annak a kérdése, hogy átvihető-e minden retorzió nélkül a befizetett nyugdíj-biztosítási díj egyik biztosítótól (nyugdíjalaptól) a másikhoz.

Ebből a szempontból meg kell különböztetünk *teljes, részleges*, illetve *kizárt* portabilitást. Az elsőről akkor beszélünk, amikor a biztosítási díjat fizető munkavállaló munkahelyváltás vagy egyéb ok miatt minden korlátozás nélkül, a folytonosságot megtartva átviheti a korábban befizetett díjat az új biztosítóhoz (alaphoz).

Részleges portabilitásról akkor van szó, ha a már befizetett díjakat csak jogszabályban meghatározott esetekben lehet átvinni egyik biztosítótól (alaptól) a másikhoz.

Portabilitási tilalom esetén a már korábban megszerzett biztosítási díjat nem lehet átvinni másik biztosítóhoz vagy pénzalaphoz. Ez utóbbi esetkörhöz szorosan kapcsolódik az első pontban kiemelt "nyugellátás megszerzéséhez szükséges minimális időtartam" (ún. vesting period) kérdése.

A harmadik – külön kiemelésre szánt – kérdés a kiegészítő nyugdíjbiztosítási hajlam (készség) társadalmi szintű limitálása (limitations on the reach of private pensions). Ezt másként a biztosítási hajlam, illetve biztosítási készség problémájának is nevezhetnénk.

Ez a kérdés az alábbi munkavégzéseknél merül fel leggyakrabban: rendszertelen munkavégzés, akik munkából származó jövedelme számottevő ingadozásokat mutat, a kiszámíthatatlan kockázattal működő magánvállalkozások, az egyedül, vagy kis csoportban dolgozók.

A biztosítási tudat visszamaradása leggyakrabban az ún. magánalkalmazottaknál jelentkezik. Ugyanilyen sajátságos csoport az alacsony jövedelmű fiatal munkavállalók, hiszen ők még úgy érzik, hogy a nyugdíj nagyon messzire van és a pénzüikkel hasznosabb dolgot is tehetnek, mintsem nyugdíjalapba fizessék be azt.

E kérdés azért hordoz lényeges jelentéstartalmat, mert még az 1980-as évek végén is az állampolgárok közel 2/6-a nem rendelkezett ún. munkanyugdíjjal, illetve nem csatlakozott ilyen jellegű rendszerhez. Sőt, azt is tapasztalhatjuk, hogy az adott pillanatban nyugdíjbiztosításban szereplő személyek száma nem szükségszerűen egyezik meg a nyugdíjra jogosultak számával (ld. az előző két kérdést).

A fenti problémák összegzéséeként a Kanadai szakértők többsége – a 80-as évek végén – arra az álláspontra helyezkedett, hogy tovább kell fejleszteni az állami, kötelező, munkavégzésen alapuló nyugdíjrendszereket (CPP/QPP).

15.3. A munkahelyi nyugdíjalapok (Occupational pension plans)

Mint láthattuk, az állampolgári jogon és a társadalombiztosítási alapon járó nyugdíjak csak arra elégségesek, hogy a nyugdíjasokat a súlyos szegénységből kiemeljék, de nem sokkal többre. Ezért a legtöbb nyugdíjbavonulónak szüksége van egyéb olyan pénzügyi forrásokra, melyek segítségével elkerülhetővé válik a nyugdíjazás utáni drasztikus jövedelemcsökkenés.

A munkahelyi nyugdíjalapok és az ún. regisztrált nyugdíjelőtakarékossági alapok (registered retirement savings plan) segítségével a nyugdíjbavonulást

megelőző jövedelem közel 70%-át sikerül megőrizni. Sajnálatos tény, hogy nagyon kevés nyugdíjas élvezheti a fent említett két kiegészítő megoldás előnyeit.

Az alábbiakban a munkáltatók, a szakszervezetek és egyéb szakmai szervezetek által támogatott kiegészítő nyugdíjrendszerek sajátosságait tekintjük át vázlatosan.

A munkahelyi nyugdíjalapok jellegüket tekintve olyan megtakarítási formát jelentenek, melyek a jelenlegi keresetek egy részét dimenzionálja át a jövőbeli nyugdíjas évekre. E vonatkozásban – az első pillanatban úgy találhatjuk – hasonló logika szerint működnek mint a CPP/QPP.

Két alapvető eltérés azonban szembeötlő. Az egyik a fedezett személyek köre. A CPP/QPP minden – a társadalom szempontjából hasznos – munkát végző kanadaira kiterjed. Ezzel szemben a munkahelyi nyugdíjalapok sokkal szűkebb körű munkavállalóiról gondoskodnak.⁷² Strukturális eltérés is tapasztalható, ugyanis a közalkalmazottak megközelítőleg teljes számban, míg a magánszektorban foglalkoztatottak közül csak minden harmadik tartozott valamilyen munkahelyi nyugdíjalaphoz.⁷³

A másik lényeges eltérés, hogy a CPP/QPP-t automatikusan indexálják (fully indexed) a vásárlói árindexhez, míg a munkahelyi nyugdíjalapok közül csak minden harmadik rendelkezik valamilyen infláció ellenes védekező mechanizmussal. Ezen belül is az indexálás sokkal gyakoribb a közalkalmazotti szektorban, mint a privát szférában.

15.4. A munkahelyi nyugdíjalapok típusai

A munkahelyi nyugdíjalapoknak – az alapításkori finanszírozás szempontjából – két alapvető típusát különíthetjük el. Egyik az ún. *hozzájáruláson alapuló*, a másik az ún. *hozzájárulás nélküli* rendszer. A hozzájárulást mindig a munkavállaló szempontjából vizsgáljuk.

A hozzájáruláson alapuló rendszer létrehozásakor a munkavállalóknak is be kell fizetniük egy meghatározott pénzüsszeget.

Ezzel szemben az ún. non-contributory elven alapuló pénztár létrehozásánál kizárólag csak a munkáltató viseli az induló terheket.⁷⁴

⁷² 1989-ben a munkavégzők 46%-a tartozott valamilyen munkahelyi nyugdíjalaphoz. Ez 1.2 millió munkavállalót jelent, akik több mint 8.8 milliárd dollár ellátást vettek fel. Az 1.2 millió jogosult közül 828.420 személy már betöltötte a 65. életévét. Ez utóbbi csoportnak 5.3 milliárd dollár nyugellátást fizettek ki. A nemek szerinti megoszlás szerint férfi munkavállalók 52%-a, míg a nők 37%-a tartozott valamelyik munkahelyi nyugdíjalaphoz. Vö. National Council of Welfare: A pension primer, Minister of Supply and Services Canada, 1989 33–34. p.

⁷³ Statistics Canada: Pensions Plan in Canada, Ottawa 1986 (Minister of Supply and Services).

⁷⁴ Néhány szakértő vitatja, hogy lényegi eltérés lenne a két típus között. Nézőpontjuk szerint a munkáltatóknak van egy meghatározott keretük, amit bérekre és szociális célokra költhetnek. Ebből következően az ún. non-contributory elven alapuló pénzalapnál a teljes terhet a munkáltató fizeti az előre meghatározott bér és szociális keretből. Tehát teljesen közömbös, hogy a

A nyugdíj folyósításának szemszögéből a munkahelyi nyugdíjbiztosítási alapoknak ugyancsak két fő típusa létezik. Az egyik típus az ún. ún. "money-purchase" nyugdíjalapok. A másik típus az "defined benefit" nyugdíjalapok.⁷⁵

A money-purchase típusú nyugdíjalap havi rendszeres ellátást garantál. Megjegyezzük, hogy ennek a pénzügyi terheit a nyugdíj bekövetkezése előtt felbecsülni szinte lehetetlen. E rendszerben a nyugdíj quasi életjáradék – havonta rendszeresen fizetett ellátás – formájában manifesztálódik. Ezeket az életjáradék típusú nyugdíjakat nem indexálják rendszeresen. Ennél fogva az e rendszerben működő nyugdíjalapok kedvezményezettjei nem élveznek következetes védelmet az infláció káros hatásai ellen. Az életjáradékszerű ellátások összegét nagymértékben befolyásolja a nyugdíjbavonuláskor éppen esedékes kamatrátá. Abban az esetben, ha a kamat magas, a nyugdíj mértéke is magas lesz. Ellenkező esetben, alacsonyabb összegű nyugdíj illeti meg a jogosultat.

Az ún. "defined-benefit" típusú nyugdíjalapok kiküszöbölik a hasonló pénzügyi bizonytalanságokat azáltal, hogy évi fix összegű nyugellátást (fix percentage of pre-retirement earnings) garantálnak tagjaiknak. A leggyakrabban alkalmazott gyakorlat, miszerint a legjobb öt szolgálati év átlagkeresetét veszik figyelembe. Az ellátás pedig ezen évek átlagának és a szolgálati évek arányában határozzák meg.⁷⁶ Minden szolgálati év 2%-ot jelent.

Az ún. "defined-benefit" típusú nyugdíjalapok a felosztó-kiróvó rendszer egy sajátos formájában működnek. Azért sajátos, mert a kiróvás teherviselői szinte kizárólag a munkáltatók. A munkáltatók pedig éppen annyi pénzt fizetnek az alapba, mint amennyi a folyamatos kiadások fedezéséhez elnekedhetetlenül szükséges.

15.5. A járulékfizetés szabályai

A munkavállalók járulékfizetése a keresethez igazodik. Mértéke 5–10% között váltakozik. Technikailag a járulékot automatikusan vonják le a fizetésből.

A munkahelyi nyugdíjalapok járulékfizetésének egyik sajátossága, hogy mind a munkáltatói, mind a munkavállalói járulékot le lehet vonni az adóból. A gyakorlatban ennek az a következménye, hogy a magasabb összegű hozzájárulást fizetők (rendszerint magas jövedelmű személyek) nagyobb mértékű

munkavállalóknak fizet magasabb bért és egyéb szociális ellátást (amiből az ún. contributory elven alapuló rendszerhez a dolgozóknak hozzájárulást kell fizetniük) vagy ezt az összeget közvetlenül a nyugdíjalaphoz fizeti be. A non-contributory rendszerben igaz, hogy a dolgozóknak nem kell viselniük az indulás terheit, de a későbbiekben a fizetések, illetve szociális járandóságok mérsékeltebb emelkedésében ez az előny hátrányként jelentkezik.

⁷⁵ 1986-ban az alapok közel 92%-a tartozik e (defined benefit) körbe. A maradék az ún. "money-purchase" nyugdíjalapokhoz tartozott.

⁷⁶ A "defined benefit alap" által kifizethető maximális nyugdíj mértéke évi 60.025³ VND volt 1989-ben. Ez az összeg azt a személyt illette meg, akinek legalább évi 85.750 VND jövedelemmel és minimum 35 év szolgálati idővel rendelkezett.

adókedvezményben részesülnek. Azok a dolgozók tehát, akik magasabb összegű járulékfizetési csoportba tartoznak, természetesen magasabb adókedvezményben részesülnek, mint azok, akik alacsony összegű hozzájárulást fizetnek.

15.6. A munkahelyi nyugdíjalapok minimum standardjai

A legtöbb munkahelyi nyugdíjalap működésére vonatkozó szabályt a szövetségi és a tartományi kormányok által közösen elfogadott minimum standardok alapján dolgozták ki.

A szövetségi és a tartományi kormányok 1986-ban megállapodtak, hogy közösen kidolgozzák és jogszabályba foglalják – Pension Benefits Standards Act – ezeket a minimális elvárásokat. Az átfogó standardizálást azért hozták létre, hogy ezáltal az egész ország területén hasonló elvek alapján működhessenek a kiegészítő, munkahelyi nyugdíjalapok. Ennek hatására Alberta, Ontario, Quebec, Új-Brunswick és Új-Skócia felülvizsgálták a már meglévő – vonatkozó – jogszabályait. Saskatchewan, Manitoba és Újfundland teljesen új jogszabályt fogadott el. A fenti törekvések ellenére Brit Kolumbiában és a Prince Edward Szigeten még a mai napig sincs elfogadott jogi szabályozása a munkahelyi nyugdíjalapok létrehozásának és működésének.

16.7. A munkahelyi nyugdíjalapok tagsági viszonyai

A Pension Benefits Standards Act elfogadása előtt általános elvként érvényesült, hogy részmunkaidőben foglalkoztatott munkavállalók nem lehetnek tagjai a munkáltató által finanszírozott nyugdíjalapnak. A törvény hatálybalépést követően minden – legalább két éve – teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállaló részére kötelező lehetővé tenni, hogy csatlakozhasson a munkáltatójánál működtetett nyugdíjalaphoz. A részmunkaidőben foglalkoztatott dolgozók csak akkor csatlakozhatnak a munkahelyi nyugdíjalaphoz, ha éves keresetük – két egymást követő éven át – eléri a tárgyévben érvényes CPP/QPP-nél irányadó maximális nyugdíjjárulék köteles kereset (Year's Maximum Pensionable Earnings) 35%-át.

A nem munkahely keretében szervezett ún. individuális nyugdíjalap esetén az alap kezelője saját belátása szerint engedi meg a csatlakozást, vagy éppen ellenkezőleg minden munkavállalóra kötelezően előírja azt.

15.8. Vesting és locking-in

Mind a szövetségi, mind a tartományi kormányok egységes erőfeszítése volt, hogy már két éves tagsági jogviszony⁷⁷ után nyíljon meg a vesting és a

⁷⁷ Korábban ugyanis általánosan elfogadott gyakorlat volt, hogy legalább 10 év járulékfizetési jogviszonyt kívántak meg ugyanazon munkáltatónál. Mint ahogy már korábban írtuk, abban az esetben, ha a munkavállaló a 10 év lejárta előtt változtatott munkahelyet, visszatapta

locking-in lehetősége. Mielőtt folytatnánk ismertetésünket szükségesnek érezzük e két szakkifejezés definiálását.

Vesting alatt értjük a nyugdíjalap tagjának azon jogát, hogy mind az általa, mind az alap más tagja vagy a munkáltató által befizetett összegből ellátásban részesülhessen. Röviden az ellátáshoz való jogot értjük alatta.

A *locking-in* azt jelenti, hogy a járulék formájában befizetett összegből egy előre meghatározott ideig – ez általában egybeesik a nyugdíjkorhatár elérésével, ami nem feltétlenül azonos az állami nyugdíjalapoknál kikötött életkorral,⁷⁸ vagy egy meghatározott hosszabb időintervallum (Kanadában átlagosan 10 év) – nem történhet kifizetés. Röviden, az ellátások quasi befagyasztságáról van szó. Ezt bizonyos nyugdíjrendszerekben várakozási időnek nevezik.

Korábban elfogadott gyakorlat volt, hogy a váromány megnyílásakor – lock-in periódus lejártával – a jogosultak kivegyék és elkölsék az összes addig összegyűjtött nyugdíj célú megtakarításaikat. Napjainkra megváltozott ez a mentalitás. Általánossá vált, hogy a jogosultak az ellátás megnyílását követően ún. nyugdíjszámlán folytatják a nyugdíj-előtakarékosságot.

15.9. Az ellátások portabilitása

Az ellátások portabilitása alatt azt értjük, hogy az időközben munkahelyet változtató járulékfizető meghatározott feltételekkel átviheti a már megszerzett várományát⁷⁹ új munkahelyének nyugdíjalapjához.

Ez a jogintézmény a munkavállalók választási lehetőségeit és a vállalati nyugdíjrendszer flexibilitását segíti elő. Természetesen a portabilitás csak abban az esetben jelent előnyt, ha az új nyugdíjalap megfelelően tőkeerős. Egyébként a dolgozó már megszerzett várománya is veszélybe kerülhet.

15.10. A hozzátartozói ellátások kérdése

A nyolcvanas éveket megelőzően a versenyszférában létrehozott munkahelyi nyugdíjalapok általános jellemzője volt, hogy nem gondoskodtak hozzátartozói ellátásokról.

Ezzel szemben a közalkalmazotti szférában létrehozott nyugdíjalapok túlnyomó többségénél találhatunk rendelkezést a hozzátartozói ellátásokra.⁸⁰

– kamatostól – az általa befizetett járulékot, de semmit nem kapott a munkáltató által befizetett járulékból.

⁷⁸ A munkahelyi nyugdíjalapoknál 55 év az általánosnak mondható nyugdíjkorhatár.

⁷⁹ A váromány általában olyan jogi helyzet, amelyben valamely jogosítvány úgy illet meg valakit (várományost), hogy annak élvezetébe csak bizonyos feltétel (esetünkben meghatározott járulékfizetési időtartam megléte) vagy időpont (pl. nyugdíjkorhatár) beálltával lép. Magyar Jogi Lexikon VI. köt. 945. p.

⁸⁰ 1986-ban a közalkalmazotti szférában létrehozott nyugdíjalapok 69%-a, míg a versenyszférában mindössze 26%-a gondoskodott a – kizárólag – nyugdíjas kedvezményezett

További sajátosság, hogy a hozzátartozói ellátást maximum 5 évig folyósították. A túlélő hozzátartozóknak két csoportja alakult ki. Az elsőhöz azok tartoztak, akik egyáltalán nem voltak jogosultak semmilyen ellátásra. A másodikhoz azok, akik jogosultak voltak ugyan, de az ellátás egy limitált intervallum lejártáig – maximum öt évig – járt. Az utóbbi megoldás egyik legnagyobb hátránya volt, hogy éppen akkor szűnt meg a folyósítás, amikor a legnagyobb szükség – a legidősebb életkor, amikor már semmilyen kiegészítő keresettel, illetve jövedelemmel nem rendelkezett az özvegy – lett volna rá.

A fent vázolt elégtelenségek kiküszöbölésére a különböző szintű kormányok több lépésben erőfeszítéseket tettek. Végül a szövetségi és a tartományi kormányok által egyaránt preferált megoldás született. E szerint általánosan elfogadottá vált az az elv, hogy a kiegészítő nyugdíjrendszer kedvezményezettjének halála esetén hozzátartozói is jogosultak lehessenek meghatározott ellátásokra. Abban is egyetértés mutatkozott, hogy a hozzátartozói ellátás mértékének legalább a saját jogon kifizetendő ellátás 60%-át el kell érnie. Továbbá abban is, hogy a hozzátartozói ellátás újbóli házasságkötéssel ne szűnjön meg.

Nem rendelkezik azonban kötelező erővel a jogszabály arról az esetről, amikor a kedvezményezett a váromány megnyílása előtt hal meg. Több tartományi jogalkotás oly módon oldja fel ezt a hiányt, hogy az elhalálozásig megszerzett váromány egy részét vagy teljes egészét tekinti a hozzátartozói ellátások alapjának és ez alapján folyósítja az ellátást.⁸¹

15.11. Várománymegosztás a házastársak között

A következőkben egy igen gyakori problémát tárgyalunk röviden. A várománymegosztás egy olyan kérdés, amelyre sem a szövetségi, sem a tartományi szintű jogszabályok nem tartalmaznak külön, speciális szabályokat. Konkrétan arról az esetről van szó, amikor a biztosításban résztvevő személy a házasságát felbontja. A kérdés természetesen az, hogy ilyen esetben milyen arányban és milyen feltételekkel kell, illetve lehet megosztani az addig megszerzett várományt az elvált házastársak között.

A kérdés rendezésének több megoldása létezik. Ezek közül ismertetünk kettőt.

Manitobában jogszabályi előírás, hogy válás esetén az addig megszerzett várományt 50–50%-ban kell felosztani a házastársak között. Ezt a rendelkezést

hozzátartozóinak ellátásairól. National Council of Welfare: A pension primer. Minister of Supply and Services Canada, 1989 38. p.

⁸¹ 1989-ben az összes kanadai munkahelyi nyugdíjalap közül a közszektorban 69%, míg a magánszektorban mindössze 27% gondoskodott ellátásról a váromány megnyílása előtt elhunyt kedvezményezett hozzátartozóinak. A nyugdíjalapok másik nagy csoportja ilyen esetben visszafizeti az addig befizetett járulékot és kamatait. Ez utóbbi csoporthoz 603.883 tag tartozik. National Council of Welfare: A pension primer. Minister of Supply and Services Canada, 1989 38. p.

olyan szigorúan betartatják, hogy sem bírósági ítélet, sem a felek házasságot felbontó szerződése nem módosíthatja.

Néhány más tartományban a nyugdíj-váromány a házassági vagyon része, ebből következően a felek szabad egyezkedésének vagy a bírósági ítéletnek megfelelően alakul ki az egyes házastársakat megillető hányad nagysága. Ezzel kapcsolatban felmerül az a gyakorlatban sűrűn előforduló eset, amikor a feleség a váláskor lemond a nyugdíj-várományról vagy annak nagy részéről azért, hogy nagyobb arányban részesülhessen a családi házból. Pillanatnyilag ez kedvező megoldásnak tűnik, de az évek múlásával, amikor eléri a nyugdíjas kort óriási hátránnyá jelentkezik, hiszen a munkahelyi nyugdíjalapból nem vagy csak nagyon minimális ellátásra lesz jogosult.

15.12. A magánszféra munkahelyi nyugdíjalapjainak problémái

A munkahelyi nyugdíjalapok egyik legszembetűnőbb hiányossága, hogy a versenyszférában dolgozó munkavállalókat alig fedezi. Minden három munkavállalóból csak egy tartozik valamelyik versenyszférában létrehozott nyugdíjalaphoz. Ezzel szemben – utalunk a korábban említett arányokra – a közszférában az alapok által fedezett személyi kör szignifikánsan nagyobb.

12. sz. táblázat

**A magán- és közszféra munkavállalóinak részvételi aránya a munkahelyi nyugdíjalapokban
1970 és 1986 között (az összes munkavállaló %-ában)**

	1970	1986
magánszektor	30	87
közszféra	32	98

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare)
September, 1989, 41. p.

A fenti táblázat szembetűnően szemlélteti a két szféra közötti eltérést és ennek időbeli változását is. Egyértelműen megállapítható, hogy a közszférában 1970 és 1986 között 11%-os emelkedés volt megfigyelhető. Ezzel szemben ugyanezen időszak alatt a magánszférában mindössze 2%-os volt a növekedés. Az adatokat összevetve megállapíthatjuk, hogy a két szféra között fennálló szakadék nemhogy csökkent volna az elmúlt időszakban, hanem éppen felerősödő tendenciát mutat.

A magánszektoron belül a legnagyobb biztosítási affinitást a nagy ipari – elsősorban nehézipari – vállalatoknál tapasztalhatunk.⁸² Érdekes tény, hogy ezeknél a kedvezményezettek elsősorban a férfiak közül kerülnek ki.⁸³ Ennek egyik magyarázata, hogy a nehéziparban – a munka jellegénél fogva – leginkább férfiak dolgoznak.

13. sz. táblázat

A munkahelyi nyugdíjalapok által fedezett személyek száma és nemek szerinti megoszlása
1960–1986 között

év	a munkahelyi nyugdíjalapok által fedezett személyek száma			összesen
	férfi	nő	(az összes munkavállaló %-ában kifejezett arány)	
1960	1.815.022	.	.	36
1970	2.822.336	47	32	42
1980	4.475.429	54	38	48
1982	4.657.935	54	36	47
1984	4.564.623	54	37	47
1986	4.668.381	52	37	46

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare)
September, 1989, 45. p.

A fenti táblázatból jól kiolvasható, hogy a 1970–86-ig a munkahelyi nyugdíjalapok által fedezett személyi kör egy hirtelen bekövetkezett emelkedést követően stagnált, illetve nagyon lassú ütemben csökkent.

A nyugdíjalapok tagságának alakulásakor két fontos tényezőt kell figyelembe vennünk. Egyrészt a közeljövőben bebocsátást kérő rész munkaidőben foglalkoztatott dolgozók jelentős létszámbeli növekedést eredményezhetnek. Másrészt a kis- és közép vállalkozások indokolatlanul súlyos teherként élik meg a munkahelyi nyugdíjalapok fenntartásával járó terheket.

⁸² A magánszektorban létrehozott nyugdíjalapok tagjainak 64%-a 1.000 vagy annál több munkavállalót foglalkoztató cégeknél áll alkalmazásban. Ezek közül is dominánsak a nehézipari cégek, ahol erős a szakszervezeti mozgalom. Ugyanakkor a 100 főnél kevesebbet foglalkoztató munkáltatóknál csak ritkán, míg a 15 fő alatti munkahelyeken elvétve találhatunk munkahelyi nyugdíjalapokat. National Council of Welfare: A pension primer. Minister of Supply and Services Canada, 1989 41. p.

⁸³ 1986-ban a privat szférában 1.9 millió férfi és mindössze 691.000 nő tartozott valamilyen munkahelyi nyugdíjalaphoz. National Council of Welfare: A pension primer. Minister of Supply and Services Canada, 1989 41. p.

Ezért sokan közüllük hezitálnak, hogy létrehozzanak-e újabb alapokat, vagy egyszerűen a már meglévők megszüntetését fontolgatják. Az elkövetkezendő években ez a két tendencia meghatározó erővel fogja befolyásolni a munkahelyi nyugdíjalapok alakulását.

Bárhogyan alakuljon is a fedezett személyek körének aránya, az nagyon valószínű, hogy a munkahelyi nyugdíjalapok által biztosított nyugdíjhányad nem lesz meghatározó forrása az alacsony jövedelmi kategóriába tartozó munkavállalók öregségi nyugdíjának.

Szemmel látható összefüggés mutatható ki a jövedelem növekedése és a járulékfizetésen alapuló nyugdíjalapok taglétszámának alakulása között. Világosan kitűnik, hogy az alacsony jövedelműek nagyon kevés százaléka tartozik valamilyen járulékfizetésen alapuló nyugdíjalaphoz. Az összes alacsony jövedelmű munkavállalónak mindössze 10%-a tartozott ide. Ezzel szemben a magas jövedelmű munkavállalók 64%-a tartozott valamilyen munkahelyi nyugdíjalaphoz. Tehát a magas jövedelmű személyek anyagi biztonsága e téren is kifejezetten stabil.

A munkahelyi nyugdíjalapok másik kardinális problémája, hogy nem rendelkeznek automatikus infláció elleni védelmi rendszerrel. Természetesen minden alap a saját belátása szerint gondoskodhat a kérdéstről, de erre nézve külön jogszabályi előírás nem létezik. Az egyedüli kivételt Ontario jelenti, ahol a nyugellátások részleges indexálását jogszabály írja elő.⁸⁴

Az indexálás azért is kardinális kérdés, hiszen a nyugdíjasok jelentős hányada jóval a nyugdíjkorhatár felett él, vagyis már nagyon régen állapították meg a nyugdíját. Az infláció elsősorban ezeknek a régebbi nyugdíjasoknak a jövedelmét, illetve nyugdíjuk vásárlóképességét veszélyezteti a leginkább. Például, ha egy adott országban konstans 3%-os inflációval számolunk minden indexálás és nyugdíjemelés nélkül, 10 év elteltével a nyugdíj vásárlóerejéből 30%-ot veszít. Ez azt jelenti, hogy a fenti példánál maradva a kezdeti 600 \$-os nyugdíjból tíz év elteltével már csak 416 \$ marad.

1986-ban az összes létező munkahelyi nyugdíjalapnak mindössze 34%-a alkalmazott valamilyen az inflációt automatikusan kiküszöbölő megoldást.

Általában megállapíthatjuk, hogy a közszférában működő munkahelyi nyugdíjalapok indexáltsági foka messzemenően meghaladja a magánszféráét. A 14. sz. táblázat jól szemlélteti ezt az eltérést.

⁸⁴ Az első ilyen irányú kezdeményezések 1989-ben, a "Building of Reform: Choices for Tomorrow's Pensions" c. tanulmányban öltöttek testet.

A kiegészítő nyugdíjalapok infláció elleni védelmének alakulása a magán- és a közszektorban
(a nyugdíjalapok %-ában)

	közszféra	magánszféra
a vásárlói árindex alakulásához teljesen indexált alapok aránya	29.9	0.4
részben indexált alapok aránya	37.0	6.6
teljesen vagy részlegesen indexált alapok együttes aránya	66.9	7.0
infláció ellen nem védett alapok aránya	33.1	93.0

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare)
September, 1989, 45. p.

Az infláció elleni védelem elmaradásának egy másik fajtájával az ún. lifetime vagy career earnings típusú kiegészítő nyugdíjrendszereknél⁸⁵ találkozunk.

A lifetime vagy career earnings alapok a tagjaik által befizetett összegeket évről évre felhalmozzák, de nem fordítanak figyelmet az infláció következményeinek kiküszöbölésére.⁸⁶

Szerencsére a legtöbb munkahelyi nyugdíjalap megengedi, hogy a nyugdíj mértékének kiszámításakor a legmagasabb keresetű éveket, vagy a legutolsó éveket vegyék figyelembe. Ez a szabály némiképpen ellensúlyozza azt, hogy az infláció hatását nem kompenzálják automatikusan. Természetesen ez a megoldás nem képes teljes egészében kiküszöbölni az inflációnak a nyugdíjak reálértékére gyakorolt káros hatásait.

15.13. A munkahelyi nyugdíjrendszerek rövid értékelése

Összegezve megállapíthatjuk, hogy Kanadában a munkahelyi nyugdíjalapok meglehetősen szerény szerepet játszanak az időskori jövedelembiztonság megteremtésében. Ezen belül is kiemelkedő szereppel csak a közszférában és a nagy iparvállalatoknál bírnak. A legtöbb nő, alacsony jövedelmű, illetve a privát szférában dolgozó személy kimarad az ilyen típusú nyugdíjalapok érdekszférájából.

Jelentős előrelépés volt a vesting, a locking-in és a váromány portabilitásának, illetve a hozzátartozói ellátások bevezetése.

⁸⁵ 1986-ban 551.707 személy, a kiegészítő nyugdíjrendszerekhez tartozók közel 12%-a tartozott e típusúhoz. Az ún. lifetime earnings alapok általában a privát szférában terjedtek el.

⁸⁶ Például az a munkavállaló, aki 1946-ban kezdett el dolgozni, az éves keresete kezdetben 2.000 \$ volt, amely 1986-ra (amikor befejezte a munkát) 40.000 \$-ra emelkedett. Az elmúlt 40 évre kiszámított átlagkeresete – valorizáció nélkül – 20.000 \$ volt. Következésképpen nem a nyugdíjbavonuláskori évi 40.000 \$ keresetét, hanem csak a 20.000 \$-os átlagkeresetet lehet a nyugdíj alapjánál figyelembe venni.

Az alapok egyik legfontosabb megoldásra váró problémája az infláció káros hatásainak kiküszöbölése.

16. A nyugdíjelőtakarékossági alap(ok) sajátosságai (Registered retirement savings plans)

A nyugdíjaskori jövedelem harmadik összetevőjét a nyugdíjelőtakarékossági alapok alkotják. A munkahelyi nyugdíjalapokhoz hasonlóan a nyugdíjelőtakarékossági alapok célja, hogy elősegítsék a nyugdíjbavonulás előtti jövedelem-színvonal minél magasabb szintű fenntartását.

A nyugdíjelőtakarékossági alapok működését az adórendszer – mind a szövetségi, mind a tartományi – adólevonási kedvezménnyel tevékenyen támogatja. E szerint minden, az előtakarékosági alaphoz tartozó személy az alaphoz befizetett hozzájárulást levonhatja az adóköteles jövedelméből.

A nyugdíjelőtakarékossági alap tagjai az általuk befizetett összeget nyugdíjbavonulásukkor havonta folyósított életjáradék formájában kaphatják vissza. Az így kapott évjáradék után személyi jövedelemadót kell fizetni. A gyakorlatban azonban az tapasztalható, hogy az évjáradékosok túlnyomó többsége az alacsony jövedelmű kategóriához tartozik, ezért nem vagy csak igen alacsony adót kell fizetniük.

A rendszer tőkefedezeti alapon működik. A rendszeresen befizetett összegeket az ún. Nyugdíjelőtakarékossági Alap (Registered Retirement Income Fund) gyűjti össze és kezeli.

Ellentétben a munkahelyi nyugdíjalapoknál említett egyik legsúlyosabb hiányossággal, a nyugdíjelőtakarékossági alapok indexálják – mindaddig, amíg a nyugdíjas el nem éri a 90. életévét – a kifizetett évjáradékokat.

Az adóstatisztikai jelentésekből kitűnik, hogy 1986-ban (3.2 millió személy) az adófizető lakosság 19%-a tartozott valamelyik nyugdíjelőtakarékossági alaphoz. Az alapokhoz összesen 7.9 milliárd dollárt fizettek be. Az egy személyre eső átlag-befizetés 2.462 \$ volt. Ezen belül közel 2 millió férfi tag volt, akik átlagosan 2.714\$-t fizettek be. Ezzel szemben 1.1 millió női tagot számláltak, akik átlagosan 2.063 \$-t fizettek be. Ezek a számok két alapvető jellemzőről árulkodnak. Egyrészt arról, hogy a férfiak tagsági aránya magasabb, másrészt arról, hogy a férfiak jövedelme jelentősen magasabb, mint a nőké.

A nyugdíjelőtakarékosságon alapuló rendszerek további sajátossága, hogy elsősorban azok képesek az előnyét élvezni, akik évről évre rendelkeznek egy olyan "felesleges" jövedelemrészsel, amely nem szükséges a mindennapi élet fenntartásához. Egyszerűbben fogalmazva ez a rendszer is elsősorban a magasabb jövedelmi kategóriához (middle-income category, upper-income category) tartozóknak növeli az időskori jövedelembiztonságát. Ahogy haladunk a jövedelemskálán az alacsonyabb jövedelműek felé, úgy csökken a rendszer szerepe. Ez a jellemző minden valószínűség szerint még hosszú évekig meghatározó marad.

16.1. A járulékfizetés nagysága

A szövetségi jogalkotás meghatározza – figyelembe véve az egyes személyek körülményeit – a maximálisan befizethető járulék mértékét. 1989-ben azon személyek esetén, akik nem tartoztak semmiféle munkahelyi nyugdíjalaphoz, a hozzájárulás mértéke a keresetük 20%-a, de maximum 7.500 \$ lehetett. Azon személyek esetén, akik valamilyen munkahelyi nyugdíjalaphoz tartoztak, meghatároztak egy befizetési limitet. E szerint, a nyugdíjelőtakarékossági alaphoz befizethető járulék összege megegyezik az előírt limit (3.500 \$) minusz a munkahelyi alaphoz történt befizetés különbsége. Példával érzékeltetve, annak, aki 2.000 \$-t fizet a munkahelyi nyugdíjalaphoz, az maximum 1.500 \$-t fizethet (3.500 \$ minusz 2.000 \$ egyenlő 1.500 \$) a nyugdíjelőtakarékossági alaphoz. A fenti limitet 1984-ben állították fel. Napjainkban a szövetségi kormány erősen fontolgatja a felemelését. A legutolsó elképzelések szerint az új határ 1994-ben 14.500 \$, míg 1995-ben 15.500 \$ lenne. A limit emelkedése évről évre az átlagkeresetek emelkedéséhez igazodna.

A jövőben a nyugdíjelőtakarékossági alapok befizetései az összes adófizető (potenciális tag) vonatkozásában azonos feltételekkel alakulnának. E szerint a hozzájárulás maximumát a kereset 18%-ában, illetve az adott évben aktuális – az átlagkeresetek változásához igazodó – limitben határoznák meg.⁸⁷

Mint már korábban utaltunk rá, kétségkívül bizonyított tény, hogy mind a munkahelyi, mind az előtakarékosági nyugdíjalapok a közép, illetve a felső jövedelmi osztályokba tartozó munkavállalók érdekeit szolgálják. Ezzel kapcsolatosan az egyik legsúlyosabb probléma, hogy azok a kanadaiak, akiknek nincs elég ún. extra pénzük, kimaradnak ezen ellátásokból és ebből következően az időskori jövedelmbiztonságuk sem lesz megalapozott. A 15. sz. táblázat szemlélteti a jövedelmi viszonyok és a nyugdíjalapbeli tagság összefüggéseit.

A 45.000 \$ feletti jövedelműek 61%-a tartozik valamilyen előtakarékosági nyugdíjalaphoz. Ezzel szemben a 15.000 \$ alatti jövedelműeknek mindössze 5%-a. Ha megnézzük az általuk befizetett hozzájárulás mértékét szembeötlő, hogy a magasabb jövedelmi kategóriába tartozó személyek jóval nagyobb összeget fizetnek be (4.057 \$), mint az alacsony jövedelműek (1.204 \$). Ez természetesen azt is eredményezi, hogy a kifizetendő nyugdíj mértéke is ennek arányában fog differenciálódni. Ezt a különbséget tovább fokozza a nyugdíjelőtakarékossági rendszerhez fűződő adó vonatkozású *adóalapcsökkentés* szabályai. Jelenleg a magasabb jövedelmi kategóriába tartozó személyek nagyobb mértékben csökkenthetik adóköteles jövedelmüket (adóalap), mint az alacsony jövedelműek.⁸⁸

⁸⁷ Az újonnan kialakítandó finanszírozási rendszerről bővebb információkat a Pénzügyminisztérium által megjelentetett "Saving for Retirement: A Guide to the Tax Legislation (Ottawa, March 1988) kiadvány tartalmaz.

⁸⁸ A magas jövedelmi kategóriához tartozó adófizetők esetén az adóalapcsökkentés átlagos összege 450 \$. Ezzel szemben az alacsony jövedelmi kategóriába tartozóknál ez az összeg átlagosan 264 \$.

A nyugdíj-előtakarékossági alapok tagságának alakulása a jövedelmek függvényében

jövedelemhatárok (CNS-ban)	járulékfizetők száma	az összes munkaképes (munkát végző) lakosság száma	a járulékiizetők alakulása az összes munkavégzőhöz viszonyítva (%-osan)	a járulék átlagos mértéke (CNS-ban)
15.000 alatt	256.610	2.634.060	10	354
15.000–29.999 között	1.464.360	3.839.470	38	863
30.000–44.999 között	1.221.470	2.062.470	59	1.491
45.000 felett	570.930	889.680	64	2.323
összesen	3.513.370	9.425.660	37,3	-

Forrás: A pension premier (A report by the National Council of Welfare) September, 1989, 43. p.

Más a helyzet az *adólevonással*. Mind a szövetségi, mind a tartományi adójogszabályok megegyezően azonos mértékű – függetlenül az adófizető jövedelmi viszonyaitól levonást – engedélyeznek.⁸⁹

17. A nyugdíjrendszer egészének (mindhárom szint) teoretikai problémái

17.1. Az univerzális alapú rendszer

A nyugellátások első (állampolgári jogon járó ellátások) szintjén kijegecesedő probléma az ellátás alacsony összege. Ennek következményeként az állampolgári jogon járó nyugellátások nem képesek eredeti céljukat – időskori jövedelembiztonság minimumának megteremtése – megvalósítani és minden kanadai állampolgárt a szegénység küszöb felett tartani. Megjegyzendő, hogy jelenleg a szegénység sokkal kevésbé jellemző, mint néhány évtizeddel ezelőtt.⁹⁰ Ez pedig egyértelműen az univerzális rendszer bevezetésének köszönhető.

A nyugdíjasok jövedelembiztonsági rendszerének másik kikristályosodó problémája az univerzalizáció kontra szelektivitás kérdése. Az OAS univerzális, a GIS és az SPA szelektív (jövedelemvizsgálaton alapuló) ellátás. Az OAS jellemzője,

⁸⁹ 1989-ben az adólevonás (tax credit) mértéke 89,25 \$ volt, függetlenül az adófizető éves jövedelmétől.

⁹⁰ 1987-ben a kanadai nyugdíjas állampolgárok 24%-a élt a szegénység küszöb alatt.

hogy jövedelemtől, családi állapottól stb. függetlenül nyújt ellátást, ezáltal semleges módon (megőrizve a jövedelmi status quo-t) támogatja az időseket. Továbbá jövedelem átcsoportosítást hajt végre a mindenkori ún. "aktív" (munkavégző) és az ún. "passzív" (nyugdíjas) társadalmi csoportok között. Ez az átcsoportosítás egyúttal azt is jelenti, hogy nem kizárólag csak a rászorult nyugdíjasok részesülhetnek ellátásban. A GIS és az SPA teljesen ellentétes karaktereket mutatnak: mindkét ellátás az alacsony jövedelmű társadalmi csoportok felé irányul.

További – az univerzalitás kapcsolatos – szembeötlő jelenség az OAS és a személyi jövedelemadó kapcsolata. Mint korábban jeleztük, az OAS személyi jövedelemadó-köteles jövedelemnek számít. Megfigyelhető, hogy az adózás következményeként a magas jövedelmű nyugdíjasok szinte az összes OAS jövedelmüket visszafizetik adó formájában. Az OAS tehát indirekt módon befolyásolja a jövedelmi viszonyokat. Ez a hatásmechanizmus alapvetően megkérdőjelezi az univerzalitásból eredő előnyöket.

17.2. Az állami, kötelező nyugdíjrendszer alapvető problémái és továbbfejlesztésének lehetőségei

Talán az egyik legfontosabb probléma a nyugdíjalapok bizonytalan pénzügyi helyzete. Az állami kötelező garanciavállalás miatt nem fenyeget közvetlen csőd, de ennek ellenére a szakemberek igen borulató állásponton vannak a pénzügyi helyzetet tekintve. A hiány gazdasági háttere igen egyszerűen magyarázható. Jelenleg az aktuálisan kifizetendő nyugdíjak összege meghaladja a nyugdíjalap költségvetésből, ill. saját befektetéseiből származó bevételeit. Ennek eredményeként – elsősorban a CPP – az eredetileg tervezett tőkefedezeti elv helyett felosztó-kirovó elv alapján kényszerül funkcionálni. A QPP több sikerrel valósítja meg az eredeti – tőkefedezeti alapon működő nyugdíjrendszer – tervet.

A fent vázolt hiány-jelenséget úgy lehetne megoldani, ha az állami bevételeket – ezen belül is a nyugdíjak támogatására szánt részt – megfelelő mértékben képesek lennének a fizetőképesség és némi tartalék fentartásának szintjéig növelni. Meg kell jegyeznünk, hogy e javaslat nem új, hiszen a múltban is folyamatosan emelkedtek a nyugdíjalap hozzájárulásai.

A bevételek növelésének egy másik módja, a nyugdíjplafon felemelése. Természetesen számolni kell azzal is, hogy nem lehet egyoldalúan csak a bevételi oldalt emelni, hanem ezzel egyidejűleg a nyugdíjakat is növelni kell. A nyugdíjemeléssel szembeni probléma, hogy a kötelező nyugdíjjárulékot a munkavállalók jelenleg is úgy érzik, mintha egy újabb jövedelemadó teher lenne a vállukon. Éppen ezért a nyugdíjalapok fizetőképességének – egy öregedési jegyeket mutató társadalomban – fenntartása csak a politikai akarat egyöntetű támogatásával és a költségvetés intenzív részvételével képzelhető el.

A pénzügyi nehézség egy további oka, hogy a nyugdíjalapok – elsősorban a CPP – meglévő tartalékaikat kölcsön formájában – hosszú futamidővel – kihelyezték. Ezen túlmenően problémát jelent néhány kölcsönvevő – mint például a tartományi kormányok – magatartása. Sok

tartomány a kölcsön visszafizetésének esedékességekor azt mondja, hogy nem akarja még visszafizetni a pénzt, hanem hosszabbítsák meg a szerződést és az esedékes kamatot pedig számítsák hozzá a tőkéhez. Ennek eredményeként a nyugdíjalap által bevételként számításba vett pénz elmarad, illetve későbbi időpontra ütemeződik át.

A fent vázolt probléma legkézenfoghatóbb manifesztálódása a nyugdíjak viszonylag alacsony szintjében jelentkezik. Eredeti elképzelés szerint az állami, kötelező, munkavégzéshez kötött nyugdíjrendszer a nyugdíjazást megelőző jövedelem 25%-át lenne hivatott pótolni. Ezt a célkitűzést csak az igen magas GIS ellátás folyósításával sikerül realizálni.

Egy másik speciális probléma a nők helyzete. A nyugdíjárulék minden esetben a munkakeresményen alapul. Ebből következő logika: alacsony jövedelem, alacsony járulék és alacsony nyugellátás; vagy nincs jövedelem, nincs járulékfizetés, így nyugdíj sem jár. A nők az esetek túlnyomó többségében e két utóbbi kategóriába – alacsony jövedelműek vagy jövedelem nélküliek – tartoznak. A nők ezért a sajátos – sokszor családi kötelezettségeik ellátása miatt bekövetkező – munkaerőpiaci helyzetükért igazán nyugdíjas korukban "fizetnek" meg. A fent vázolt logikának megfelelően vagy nagyon alacsony lesz a nyugdíjuk, vagy egyáltalán nem szereznek jogosultságot.

A teljes nyugdíjnélküliségen az özvegyi nyugdíj segít egy keveset. Ez sem jelent megoldást abban az esetben, ha a házastársak korábban elváltak. Ilyenkor csak bírói ítélet segítségével lehet megállapítani özvegyi nyugdíjat.

További gondot jelentenek azok a nők, akik – elsősorban gyermeknevelés miatt – csak kevés időt töltöttek munkaviszonyban. Ennek a problémának a kiküszöbölésére született az a szabály, mely segítségével ki lehet "dobni" a gyermeknevelés miatt alacsony jövedelmű vagy jövedelem nélküli éveket.

17.3. A kiegészítő nyugdíjrendszerek (harmadik szint) alapvető hiányosságainak összefoglalása

Részleteiben már korábban érintettük ezt a kérdést. Most összefoglaljuk az ott leírtakat. A harmadik szinten lévő nyugdíjrendszerek alapvető hiányossága, hogy leginkább a magas jövedelműeknek nyújt ellátást, a nők részvételi aránya szignifikánsan alacsonyabb, mint a férfiaké és néhány típusánál nem megoldott az ellátások infláció elleni indexálása.

18. Az Új Horizont program

Végezetül az időskorúak támogatásának egy olyan formájáról szólnunk néhány szót, amely a legújabb szociálpolitikai törekvés – a jóléti társadalom modelljének – manifesztálódásaként is felfogható. Ennek lényege abban keresendő, hogy az állam igyekszik az érintett csoportokat bevonni a saját problémáik megoldásába.

Kanadában az "Új Horizont" programot 1989-ben hozták létre. Lényegét tekintve ez egy szövetségi kormány által finanszírozott program, amely az időskorú személyekből álló önkéntesen létrehozott csoportok támogatását vállalta fel. Ennek keretében a finanszírozó intézmény meghatározott pénzüsszeget utal ki az öntevékeny közösségnek az általuk beadott programtervek, projectek megvalósítására.⁹¹ A szövetségi kormány a benyújtott programok széles körét – sport, honismereti társaságok, időskori tanácsadási szolgálat, látogatási szolgálat a magatehetetlen személyekhez stb. – támogatja. Egyedüli szempont, hogy az idősök saját maguk, illetve lakókörnyezetük jobbítására, segítésére stb. célzott és megvalósítható tervvel álljanak elő. A támogatás odaitélésénél további szempont, hogy kizárólag csak non-profit alapon működhetnek. A projectek változatosságán belül azonban minden programnak közös jellemzője, hogy önkéntes csoportmunkán alapulnak.

Az Új Horizont program minden esetben a pályázó csoport által benyújtott projectre ad pénzt. A nyújtott támogatást maximum 18 hónapos lejáratú időre adják. Ezt követően újból kell igényelni. A programnak minden tartományban van egy helyi irodája, ahol az adminisztratív teendőket intézik.

JÓZSEF HAJDÚ

CANADA'S RETIREMENT INCOME SYSTEM

(Summary)

Canada's retirement income system is supposed to perform two essential tasks. The first is to ensure that elderly people have incomes high enough to allow them to live in dignity no matter what their circumstances were during their working years. The second is to maintain a reasonable relationship between income before and after retirement so that old age does not bring a drastic reduction in a person's standard of living.

Neither one of these objectives is being fully met. More than 600,000 people 65 and older live in poverty. Many workers with average incomes experience a sharp drop in their living standards when they retire. Only the rich have the luxury of not worrying about money, yet they are the greatest beneficiaries of the tax breaks provided by governments to help people build up nest eggs for their retirement years.

⁹¹ 1992-ben több mint 2.000 folyamatban lévő project volt. Ebben megközelítőleg 200.000 időskorú kanadai vett részt.

Our study is a brief guide for readers who are interested in Canadian pension scheme. The report provides information in some detail about each of the three levels of the retirement income system.

The first level is made up of federal, provincial and territorial income support programs. The best known of these is the federal Old Age Security (OAS) pension paid to virtually all Canadians 65 and older. The other federal programs are the Guaranteed Income Supplement (GIS) for low-income seniors and the Spouse's Allowance (SPA) for some low-income people 60 through 64.

The second level is made up of the Canada Pension Plan (CPP) and its sister plan in Quebec, the Quebec Pension Plan (QPP). Both plans are run by governments and ensure that members of the paid labour force put aside a modest portion of their current earnings to provide a modest amount of retirement income.

The third level includes occupational pension plans — often called private plans or employer-sponsored plans — and individual registered retirement savings plans or RRSPs. Together with benefits from the Canada and Quebec Pension Plans, these plans are supposed to replace a large portion of pre-retirement earnings.

An overview of the three levels can be found in this paper.